

פרק א'

ההתפתחויות בפעילות מערכת הבנקאות בישראל

המשך ההתרחבות של המשק בשנת 2007 הביא לגידול חד של הביקוש המצרפי לאשראי בנקאי וחוק-בנקאי, עקב השפעת ההכנסה והתחלופה, וכן לגידול של היצע האשראי הבנקאי, בעיקר הודות לירידה של סיכון האשראי. כתוצאה משינויים אלה גדלה בשיעור ניכר יתרת האשראי הבנקאי לציבור, ומחירו ירד. התפתחויות אלו הקיפו את רוב מגזרי האשראי, למרות המשך האיום התחרותי מצד האשראי החוק-בנקאי.¹

בשנת 2007 נמשכה, זו השנה החמישית ברציפות, המגמה החיובית בכלכלה העולמית, בפעילות המשקית ובשוקי ההון המקומיים. השימושים של התוצר המקומי עלו השנה במידה ניכרת, ובלטה במיוחד העלייה בהשקעה המקומית הגולמית – החדה ביותר מזה 16 שנים. הגידול הניכר של ההשקעות בא על רקע ניצולת גבוהה של מלאי ההון הקיים, לאחר מספר שנים של גאות במשק. ההשקעות הגבוהות נתרגמו לגידול חד של הביקוש לאשראי² ולמקורות מימון אחרים בכל ענפי המשק, במיוחד בענפים עתירי ההון, שנהנו משיעורי צמיחה גבוהים. בדומה לשנים קודמות, הופנו רוב הביקושים האלה לגופים החוק-בנקאיים, אך חלק ניכר מהם הופנה גם למערכת הבנקאות, ולפיכך גדלה יתרת האשראי הבנקאי בשיעור חד. בלט גידולו של האשראי במגזר הלא-צמוד, וזאת מפני העדר תחליפים – אשראי חוק-בנקאי לא-צמוד לטווחים הקצרים והבינוניים. נוסף על גידולם של ביקושי המגזר העסקי לאשראי, הביאו הגאות במשק וגידול ההכנסה והעושר הפיננסי של משקי הבית לעלייה בצריכה הפרטית, ועמה – לגידול הביקוש לאשראי צרכני, וכן לאשראי לדיור. בשונה מההיצע המגוון של האשראי העומד בפני המגזר העסקי (אשראי בנקאי ואשראי חוק-בנקאי), רובו של האשראי הצרכני מקורו במערכת הבנקאות. כמו כן

¹ במחקר שנערך ביחידת המחקר של הפיקוח על הבנקים בבנק ישראל נמצא שגמישות הביקוש לאשראי בנקאי ביחס לתמ"ג, ברמה הכלל-ענפית, היא כ-1.5. שיעור הגידול של יתרת האשראי השנה עולה בקנה אחד עם ממצא זה: האשראי צמח ב-8.7%, בעוד שהמשק צמח ב-6.1%. ראו ד' רוטנברג וי' הכט (2006). "הקשר שבין מחזורי העסקים במשק לבין היקף האשראי הבנקאי ואיכותו על רקע הסכם באזל II – הניסיון הישראלי". בנק ישראל, הפיקוח על הבנקים, יחידת המחקר. סדרת מאמרים לדיון 06.01.

² שיעורי השינוי המוצגים בפרק זה מתייחסים לכלל המערכת (חמש הקבוצות הגדולות בתוספת שלושת הבנקים העצמאיים הפעילים ללא פעילותם הזניחה של הבנקים הזרים). לפירוט ראו לוח א'-3 ואיור א'-7. יתרת האשראי ושיעורי השינוי בה המדווחים ומנותחים בפרק זה מתייחסים לאשראי המאזני לציבור, למעט הניתוח של הפעילות החוק-מאזנית, שם יתרות האשראי מייצגות סיכון אשראי (לוח א'-6 ולוח א'-7). ראו סעיף ג'4 בפרק זה.

יש למערכת הבנקאות יתרון יחסי על פני המקורות החוץ-בנקאיים בנגישות לעסקים קטנים ובינוניים.

בסיכום, שיעור הגידול של יתרת האשראי, לעסקים ולמשקי בית כאחד, היה בתקופה הנסקרת הגבוה ביותר מאז שנת 2001.

במהלך החודשים הראשונים של 2008 התרבו הסימנים שעל פיהם צפויה בשנה זו האטה מחזורית בכלכלה העולמית, על רקע משבר הסאב-פריים והשלכותיו³, וזו צפויה להביא להאטה בקצב הצמיחה של המשק. אם התרחישים הפחות אופטימיים יתממשו, עלולה להיפגע ב-2008 היכולת של המגזר העסקי לגייס מקורות מימון מחוץ למערכת הבנקאית, התפתחות שתגדיל את חלקם של הבנקים בהספקת האשראי בשנת 2008⁴.

במהלך השנה נרשמו ירידות במחירי האשראי ובמירווח הבנקאי, בעיקר באשראי הצמוד למדד המחירים לצרכן. ירידה זו מקורה הן בגורמי היצע והן בגורמי ביקוש. הגורם המרכזי בצד ההיצע היה ירידה בסיכון הפירמות (הודות לגאות המתמשכת במשק), בעוד שבצד הביקוש בלטה התחרות על הספקת אשראי מצד גורמים חוץ-בנקאיים (השפעת התחלופה)⁵.

גם השנה נמשך התהליך של הקטנת התיווך הבנקאי הקלאסי (disintermediation). התהליך התבטא בשני הצדדים של מאזני הציבור: (א) בצד התחייבויות הציבור נמשכה, כאמור, ירידת חלקם של הבנקים בסך כל האשראי ותחליפיו – במיוחד לטובת פירמות עסקיות שהנפיקו אג"ח בבורסה לניירות ערך בתל אביב – למרות הגידול החד של יתרת האשראי הבנקאי. (ב) בצד הנכסים הפיננסיים של הציבור נמשכה ירידת משקלם של הפיקדונות ביחס לשאר הרכיבים בתיק הנכסים הפיננסיים של הציבור. הירידה בפיקדונות הבנקאיים נבעה, להערכתנו, הן משינוי בטעמי הציבור – מנטייתו להחזיק תיק פיננסי בעל תשואה וסיכון גבוהים יותר – והן מהריבית הנמוכה שהציעו הבנקים על פיקדונות קצרי מועד. אנו צופים כי מגמת התגברות האיום התחרותי תתעצם בשנת 2008, במיוחד במגזר של משקי הבית, שכן בתחילת 2008 נכנסו לתוקף שינויי חקיקה המאפשרים לגופים חוץ-בנקאיים להנפיק קרנות נאמנות נזילות בעלות מח"ם קצר.

בשנים האחרונות, בשל צמצום חלק מפעילות הבנקים בישראל ורצונם לגוון את מקורות הרווח שלהם, מרחיבה מערכת הבנקאות הישראלית את פעילותה בחו"ל, וזאת בעיקר באמצעות רכישה של בנקים מקומיים בשווקים מתפתחים.

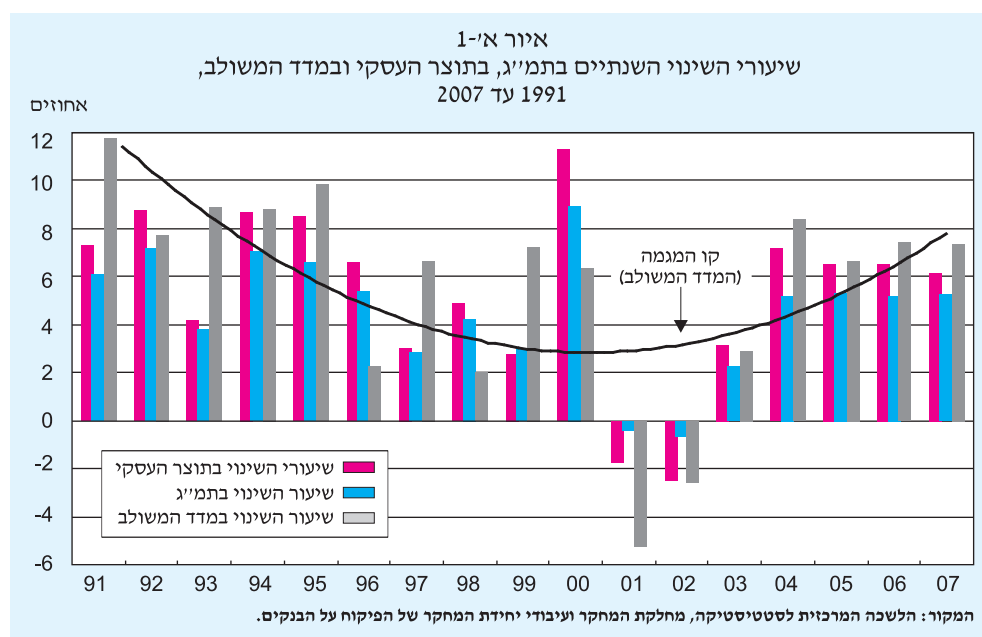
³ להרחבה בנושא זה ראו פרק ב' בסקירה זו.

⁴ להרחבה בנושא זה ראו מ' זילברברג וד' רוטנברג (2008). "מאפייני הפירמות העסקיות בעלות חבות לבנקים שהנפיקו אג"ח בשנים האחרונות בבורסה לני"ע בת"א", בנק ישראל, הפיקוח על הבנקים, יחידת המחקר, מאמר לדיון 08.01.

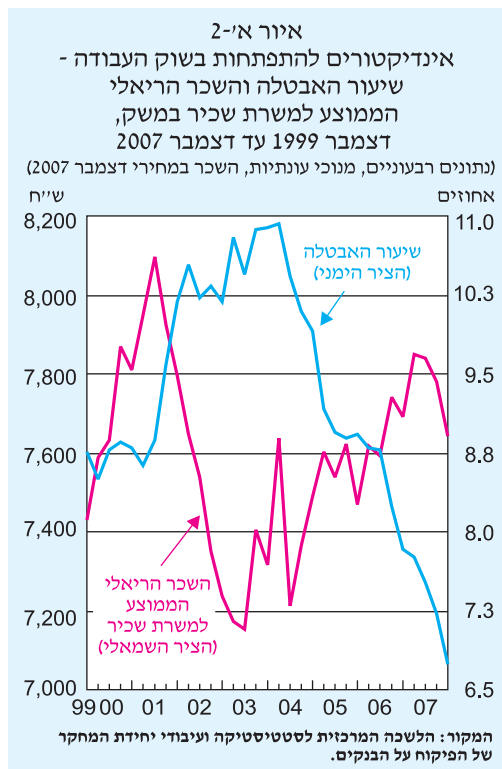
⁵ להרחבה ראו פרק ב' בסקירה זו, ובפרט לוח ב'-3 שם.

1. רקע – ההתפתחויות המקרו-כלכליות בעולם ובמשק הישראלי

השנה נמשכה ההתרחבות של הפעילות המשקית, כחלק מהגאות המחזורית שהחלה בשנת 2003, לאחר שנות השפל 2001 ו-2002. נראה כי הפעילות המשקית המקומית בשנת 2007 הושפעה באופן ישיר מהשיפור המתמשך בכלכלה העולמית. בשנת 2007 עמד שיעור הצמיחה השנתית בארה"ב על 2.2%, במדינות גוש האירו על 3.1%, ובמדינות OECD על 3.5%. שיעורי צמיחה אלו התבטאו בעלייה ניכרת של הביקוש ליצוא הישראלי וביבוא של סחורות ושירותים לישראל – ב-8.4% וב-12.3%, בהתאמה. כמו כן התרחבו במידה ניכרת הביקושים המקומיים: מצד המגזר הקמעוני – הצריכה הפרטית עלתה בשיעור ניכר, 6.6%; מצד הפירמות – ההשקעה הגולמית המקומית עלתה בשיעור חד של 13.8%. בתחום זה בולט גידול ההשקעות בענפים תעשייה, ציוד בנייה, תחבורה ותקשורת. כתוצאה מכך עלו התוצר המקומי הגולמי והתוצר העסקי בשיעורים של 5.3% ו-6.1%, בהתאמה, והמדד המשולב לפעילות המשק עלה ב-7.3% (איור א'-1).

הצמיחה המהירה שאפיינה את המשק הישראלי בשנים האחרונות נמשכה במהלך כל השנה, ואף התחזקה ברביע האחרון. ברביע האחרון של השנה צמחו התמ"ג והתוצר העסקי ב-6.1% וב-7.7%, בהתאמה, במונחים שנתיים, לעומת 5.3% ו-6.1%, בהתאמה, בשנת 2007 כולה. הצמיחה ברביע האחרון משקפת בעיקר את ההאצה ביצוא, בעוד שביבוא הסחורות נרשמה האטה.

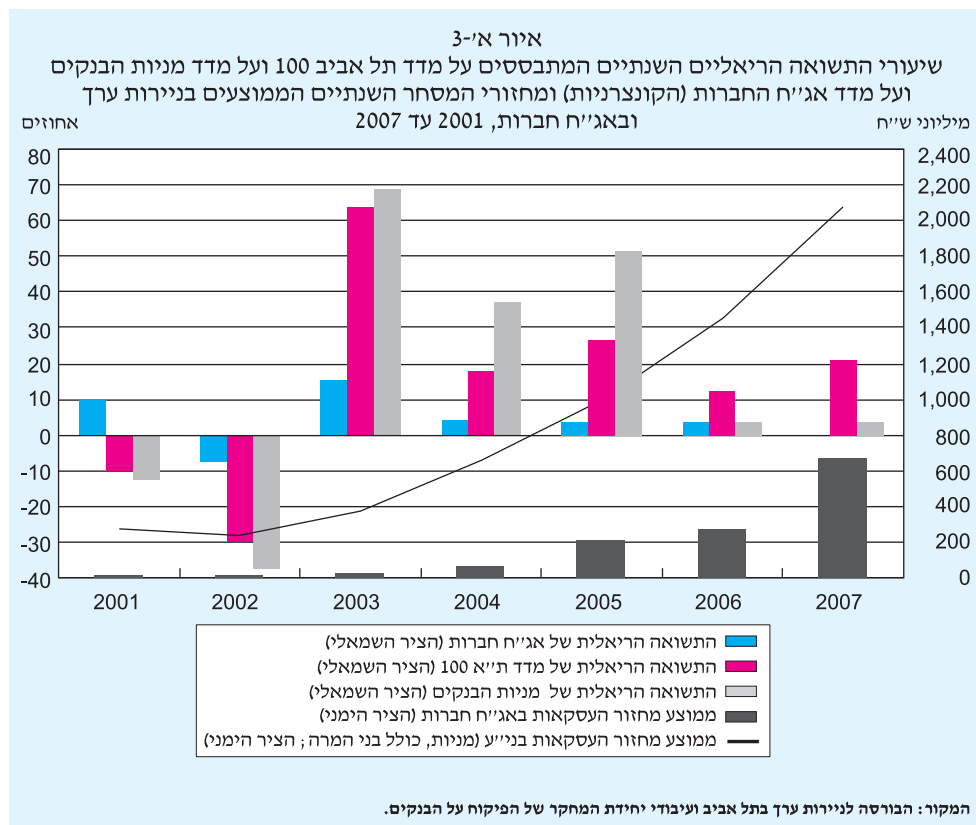
שיעורי הצמיחה הגבוהים במשך ב-2007 מצאו ביטוי גם בשוק העבודה: שיעור האבטלה ירד ברציפות במהלך השנה, המשך למגמה שהחלה בסוף שנת 2003, והגיע בסוף 2007 ל-6.7%, הרמה הנמוכה ביותר זה קרוב ל-12 שנים - לעומת 7.8% בסוף 2006. בשכר הריאלי הממוצע למשרת שכיר לא נרשם ב-2007 שינוי של ממש, והוא עמד בסוף השנה על רמה גבוהה במקצת מזו של אשתקד - כ-7,650 ש"ח למשרת שכיר (איור א'-2).⁶

השיפור המתמשך בסביבה המקרו-כלכלית שבה פועלת המערכת הבנקאית בישראל לווה גם בגאות בשוק ההון: שנת 2007 הייתה השנה החמישית ברציפות שבה עלו שערי המניות. מדד תל אביב עלה השנה בשיעור ריאלי גבוה של 21% (איור א'-3). עם זאת, על רקע משבר הסאב-פריים וההערכות כי צמיחת המשק תואט במידה ניכרת ב-2008, ירד מדד זה ריאלי במהלך החודשים הראשונים (ינואר עד אפריל) של 2008 בשיעור חד של כ-14%.

רמת נזילותו הגבוהה של שוק ההון, היקפי המסחר ומחזוריו הושפעו בין היתר מרמת המעורבות הגבוהה של המשקיעים הזרים והגופים המוסדיים (קרנות הפנסיה, קופות הגמל וחברות הביטוח) בשוק ההון: מחזור המסחר היומי במניות ובאג"ח של החברות הציבוריות (אג"ח "קונצרניות") התרחב ב-2007 במידה ניכרת, בשיעורים של קרוב ל-50% ו-150%, בהתאמה, לעומת שנת 2006, והסתכם במוצע יומי של 2.1 מיליארדי ש"ח ו-0.7 מיליארד, בהתאמה. הגידול החד של מחזורי המסחר באג"ח "קונצרניות" מוסבר בשני גורמים מרכזיים: (א) ירידה בגירעון הממשלה הביאה לצמצום הנפקות הממשלה בשוק המקומי, שגרמה להסתת כספים של הגופים המוסדיים לעבר גיוסי המגזר הפרטי. (ב) נמשכה העלייה בהיקף ההנפקות וההקצאות של המגזר העסקי, והן הגיעו ב-2007 ל-73 מיליארדי ש"ח, לעומת 43 מיליארדים בלבד ב-2006 (איור א'-4). התפתחות זו לא הייתה אחידה על פני השנה. עיקר נפח ההנפקות של אג"ח "קונצרניות", שהן בשנים האחרונות התחליפים העיקריים

⁶ הרחבה בנושא ההתפתחויות מקרו-כלכליות במשק הישראלי ב-2007 ראו בדוח בנק ישראל לשנת 2007, פרק ב'.

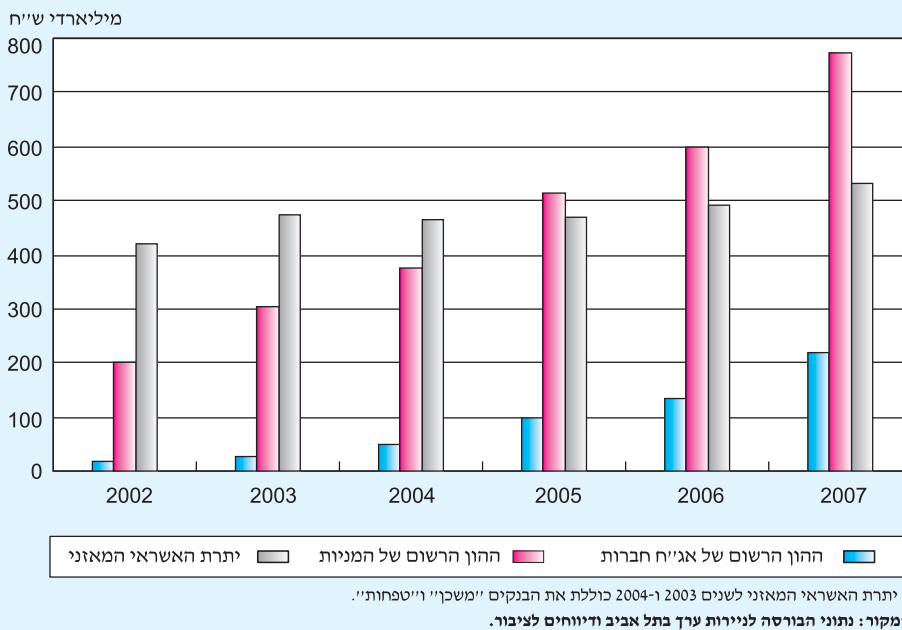
לאשראי הבנקאי, התרכזו במחצית הראשונה של השנה. בעקבות הזעזועים בשווקים הפיננסיים עלו מירווחי הסיכון, והצטמצם מאוד היקף ההנפקות. כך, במחצית הראשונה של שנת 2007 נרשמו 133 הנפקות בשוק ההון המקומי בהיקף של 28 מיליארד ש"ח, ואילו במחצית השנייה הסתכם היקפן ב-19 מיליארדים בלבד. מגמת צמצום זו נמשכה ברביע הראשון של שנת 2008 ואף התעצמה: בחודשים ינואר-מארס 2008 נרשמו 16 הנפקות בלבד, בהיקף של 8 מיליארדי ש"ח⁷.

⁷ לפי מחקר חדש שנערך ביחידת המחקר של הפיקוח על הבנקים (הערה 4), הניסיון בעולם מראה שבתקופה של האטה בפעילות המשקית רק הפירמות העסקיות הטובות במיוחד ימשיכו להנפיק, ואילו הפירמות הפחות טובות יגדילו את הביקוש לאשראי בנקאי.

איור א'-4

התפתחות ההון הרשום למסחר בבורסה של אג"ח חברות (קונצרניות), המניות בבורסה לניירות ערך ויתרת האשראי של התאגידים הבנקאיים¹, 2002 עד 2007

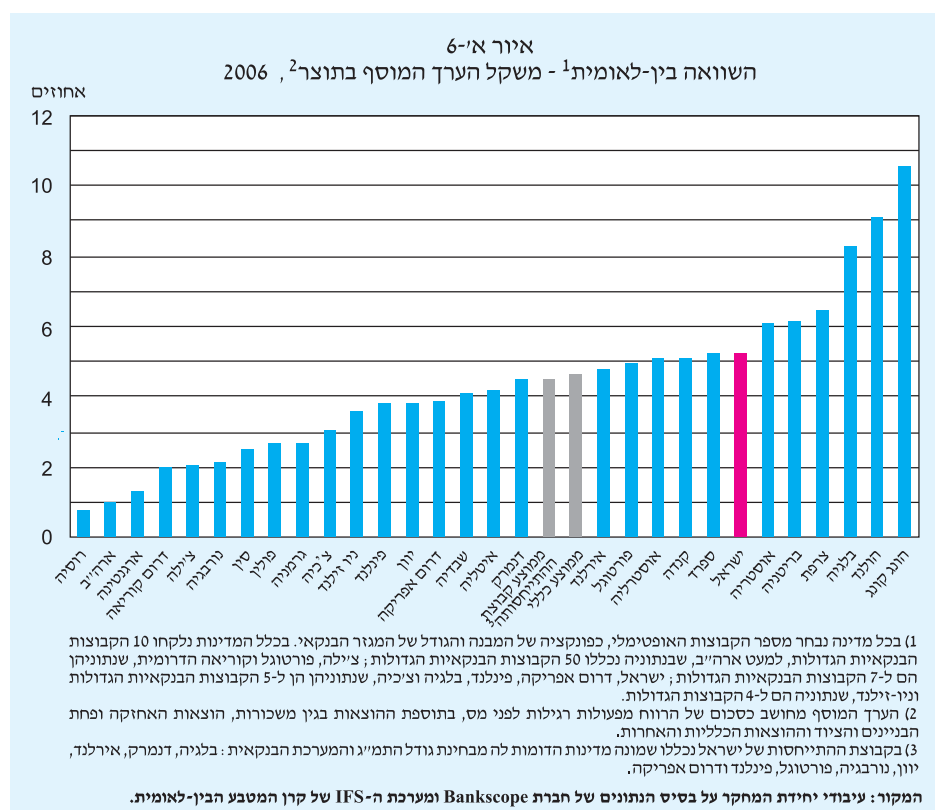
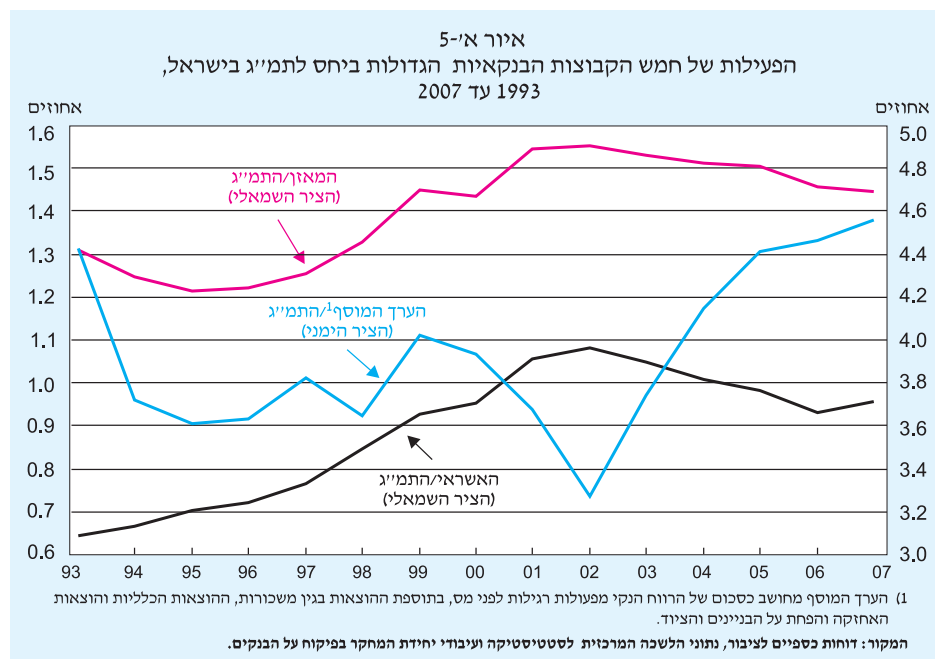

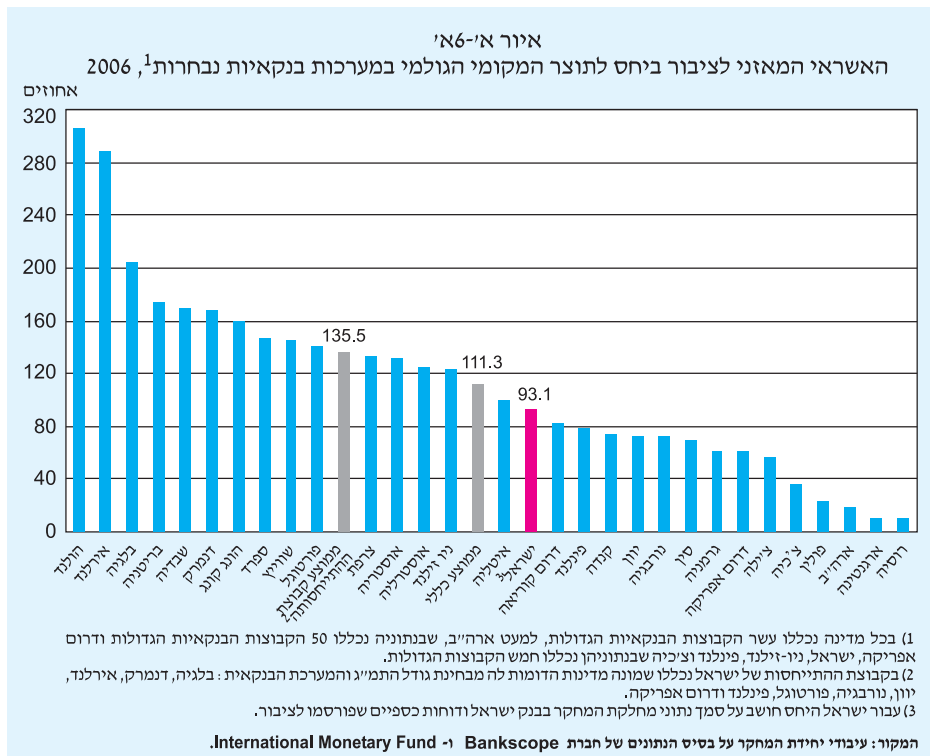
2. ההתפתחויות העיקריות במדדי הפעילות הבנקאית

במדד הפעילות הבנקאית, המבוטא באמצעות היחס שבין הערך המוסף⁸ לסך התוצר המקומי הגולמי, נמשכה מגמת העלייה, שהחלה במקביל לתחילת המחזור הריאלי הנוכחי ב-2003 (איור א'-5), והוא דומה ליחס הממוצע במדינות המפותחות (איור א'-6).

מדדים נוספים לפעילות הבנקאית הם היחס שבין המאזן של כלל מערכת הבנקאות לבין התמ"ג והיחס שבין סך כל האשראי הבנקאי לתמ"ג. בשניהם ניכרת השפעת צמצום התיווך הפיננסי הקלסי, על רקע התפתחותו המואצת של שוק האשראי החוץ-בנקאי: שני היחסים ירדו בין 2003 ל-2006. בשנת 2007 נעצרה הירידה של היחס מאזן/תמ"ג, כשערך המאזן עלה ב-5.5%, בדומה לשיעור העלייה של התמ"ג. היחס שבין סך האשראי הבנקאי לבין התמ"ג עלה מעט ב-2007, לראשונה מאז 2002, ועמד בסוף השנה על 3.7%. עליית היחס נבעה מגידול של 8.7% באשראי הבנקאי, שיעור גבוה מזה של גידול התוצר המקומי הגולמי. ואולם ערכו של יחס זה נמוך מן הממוצע במדינות הדומות לישראל (איור א'-6).

⁸ הערך המוסף הוא הסכום של הרווח מפעולות רגילות לפני מס, ההוצאה בגין משכורות וההוצאות התפעוליות והאחרות.

3. מבנה מערכת הבנקאות בישראל

במערכת הפיננסית הישראלית התחוללו בשנים האחרונות שינויים משמעותיים, שמקורם בכוחות כלכליים ובהסדרה. מערכת הבנקאות הישראלית עוברת תהליך של מיזוג בין מוסדות פיננסיים – במרבית המקרים רכישת בנקים קטנים על ידי בנקים גדולים ובינוניים והתמזגות של בנקים למשכנתאות לתוך הבנקים העומדים בראש הקבוצה הבנקאית. תופעה זו, שבחול"ל היא נרחבת הרבה יותר, מטרתה לנצל יתרונות לגודל ולמיגוון⁹. בתחום ההסדרה הרפורמה הבולטת בשנים האחרונות הייתה יישומן המלא של המלצות ועדת בכר, שעברו בחקיקה בשנת 2005. אלה נועדו לטפל הן בנושא הריכוזיות של המערכת הפיננסית בישראל והן בנושא ניגודי העניינים בה. להלן נתאר את ההתפתחויות במערכת הבנקאות בשנים האחרונות, ונבחן את הריכוזיות ואת התחרותיות בה על פי מספר מדדים מקובלים.

⁹ למושגים ראו: ד' רוטנברג (2002), ניהול בנקאי בישראל: ניהול נכסים, התחייבויות וסיכונים, כתר הוצאה לאור בע"מ. עמ' 345. להרחבה בנושא, ראו ד' רוטנברג (1994), "מבנה אופטימלי של מערכת הבנקאות הישראלית – הלכה ומעשה", בנק ישראל, הפיקוח על הבנקים סוגיות בבנקאות 12, 49-79.

Y. Landskroner, D. Ruthenberg and D. Zaken (2005) "Diversification and performance in banking: The Israeli case", *Journal of Financial Services Research* 27, 1, 27-49

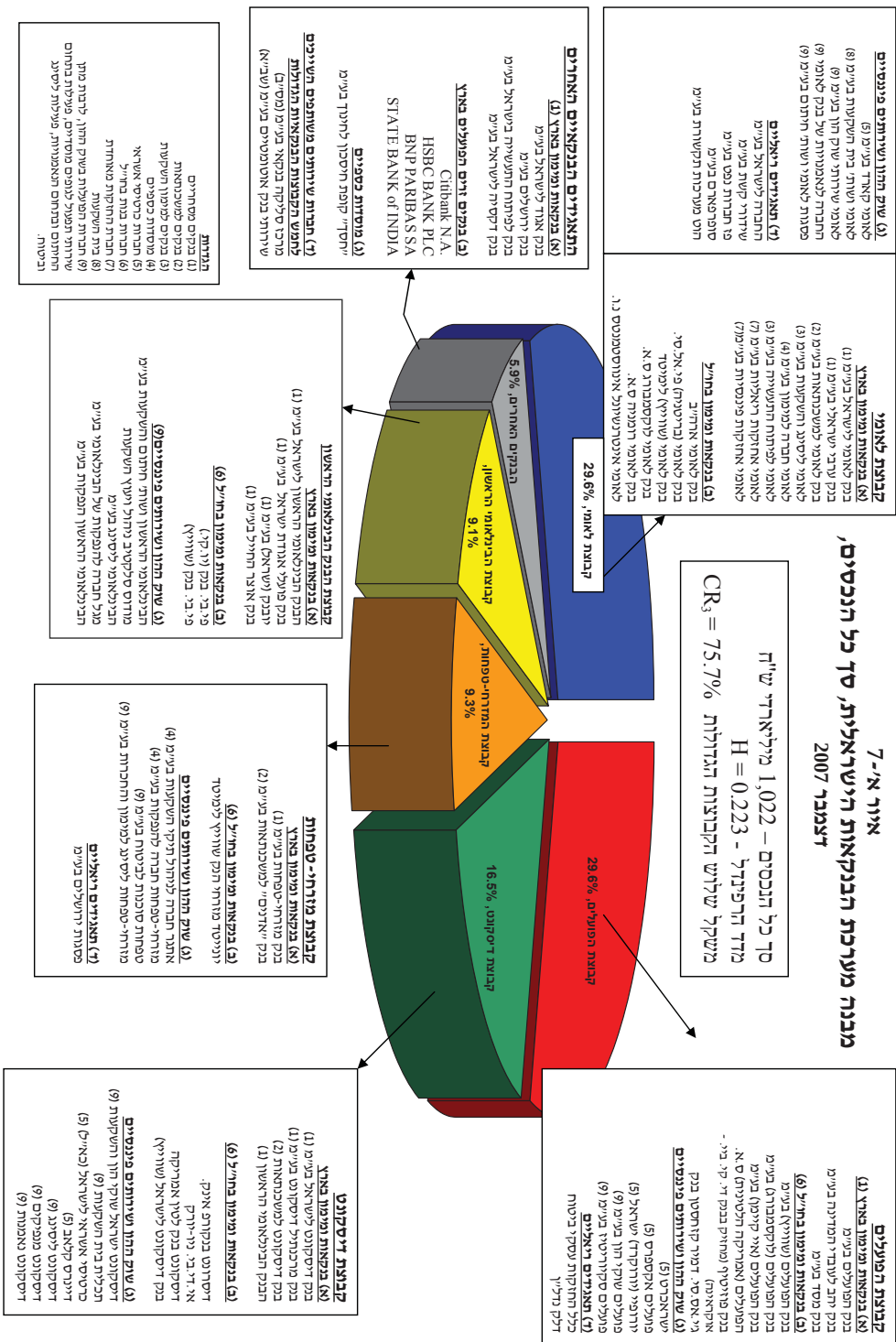
א. מבנה המערכת ומכלול השירותים

בשנים האחרונות עוברת מערכת הבנקאות הישראלית, כאמור, תהליך של מיוזגים: בנקים קטנים נרכשים על ידי בנקים גדולים ובינוניים, במטרה לנצל יתרונות לגודל ולמיוזג. כך התמזגו רוב הבנקים למשכנתאות בחברות האם: בנק "משכן" התמזג בקבוצת "בנק הפועלים", "בנק טפחות" התמזג בקבוצת "בנק המזרחי" ו"הבנק הבינלאומי למשכנתאות" התמזג לתוך חברת האם. בשנתיים האחרונות התחלפה גם הבעלות על הבנקים הייעודיים: "בנק מסד", "בנק יהב" ו"בנק אוצר החייל" יצאו משליטת קבוצת "בנק הפועלים" ועברו לידי בנקים בינוניים.

כיום פועלים בישראל 26 מוסדות בנקאיים, לעומת 39 בסוף 2003 (בנקים מסחריים, בנקים למשכנתאות, בנקי חוץ, מוסדות כספיים וחברות שירותים משותפות). מערכת זו מאורגנת באמצעות חמש קבוצות בנקאיות, המהוות, מבחינת היקף הנכסים, 94% מפעילות המערכת, לצד שלושה בנקים עצמאיים וארבעה סניפים של בנקים זרים. בסוף 2006 נפתח בישראל סניף חדש של הבנק "BNP Paribas", ובמאוס 2007 נפתח סניף חדש של הבנק "State Bank Of India". שני סניפים אלה התווספו לשני סניפים קיימים של בנקים זרים שכבר פועלים בישראל – "Citibank" ו-"HSBC" (איור א'–7; לוח א'–1).

נוסף על פעילות התיווך הבנקאי הקלסי, עוסקים התאגידים הבנקאיים הגדולים, באמצעות חברות בנות, בתחומים המשלימים את פעילותם בבנקאות המסחרית. בכך מתאפשר להם, למעשה, לעסוק בבנקאות מעין-אוניברסלית: פעילות בכרטיסי אשראי; פעילות בשוק ההון (שהצטמצמה עד מאוד בשנים האחרונות), קרי שירותי קנייה ומכירה (brokerage) של ניירות ערך ונכסים פיננסיים עבור לקוחותיהם; מתן שירותי משמורת ניירות ערך (custodian); ניהול תיקים עבור לקוחות; חיתום והנפקות של ניירות ערך. בעבר החזיקו הבנקים במספר רב של תאגידים ריאליים (חברות כלולות) וחברות ביטוח באמצעות מניות¹⁰, אך בשנים האחרונות הצטמצמו השקעות אלו, וכיום הן מהוות 5% בלבד מההון העצמי של מערכת הבנקאות. בתחום החיתום נקבעו ב-2008 מגבלות השקעה, וכן שיעורי החזקה שאינם מאפשרים לבנקים לשלוט בחברות חיתום. זה שנים רבות שהבנקים המקומיים מחזיקים בחברות בנות בנקאיות בחו"ל, בעיקר במרכזים פיננסיים גדולים. חברות אלו התקשו מאוד להתחרות בבנקים המקומיים הגדולים, ורווחיותן הייתה נמוכה. כן נמצא כי משקל האשראי לציבור בבנקים אלה נמוך משמעותית מאשר בבנקים המקומיים, ורוב פעילותם מאופיינת כבנקאות פרטית. ביצועי הבנקים האלה היו, כאמור, נמוכים, וזאת כנראה בגלל מחסומי כניסה גבוהים, הנובעים בין היתר מנוכחות גבוהה של בנקים זרים גדולים לצד בנקים מקומיים בעלי מסורת ארוכה של פעילות. הבנקים הישראליים התקשו להגיע לביצועים טובים, וייתכן כי הימצאותם שם נועדה לעיתים לצורכי מוניטין בלבד. עם זאת, בשנים האחרונות, הן מפני הצמצום של חלק מפעילות הבנקים בישראל והן מפני רצונם של הבנקים לגוון את מקורות הרווח שלהם תוך ניצול ידע וטכנולוגיה

¹⁰ הבעלות על חברות ריאליות מוגבלת ל-20% מהון התאגיד הבנקאי ול-20% מאמצעי השליטה בחברה הנרכשת וללא יכולת לנהל אותן.

מתקדמת שהתפתחה בשוק המקומי, מרחיבה מערכת הבנקאות הישראלית את פעילותה בחו"ל. הדבר נעשה, בין היתר, באמצעות רכישה של בנקים מקומיים בעיקר בשווקים מתפתחים, מתוך ציפייה שבשווקים אלו יוכלו החברות הבנות להתחרות ביתר קלות בבנקים המקומיים. ייתכן שחלק מהרחבת הפעילות בחו"ל מקורו ברצונן של הנהלות הבנקים בפיצוי על הירידה החדה בהכנסותיהם שנגזרה ממכירת החזקותיהם בחברות הפועלות בשוק ההון המקומי.

"החוק להגברת התחרות וצמצום הריכוזיות וניגודי העניינים בשוק ההון בישראל" ("חוק בכר"), שנחקק באוגוסט 2005, הביא לשינוי בתמהיל הפעילויות של מערכת הבנקאות. כפי שמתחייב מחוק זה, אולצו הבנקים למכור את מלוא החזקותיהם בחברות לניהול קופות גמל וקרנות נאמנות¹¹, ובכך נמנע מהם ניצול יתרונות למיגוון. מחקר שנעשה ביחידת המחקר של הפיקוח על הבנקים¹² מצא כי בבנקים המיטיבים לפזר את פעולותיהם התשואות המותאמות לסיכון (RAROC) גבוהות יותר. גם בסקירה זו מצויה, תמיכה נוספת לקשר החיובי בין פיזור לבין תשואה¹³.

ב. הריכוזיות והתחרותיות במערכת הבנקאות

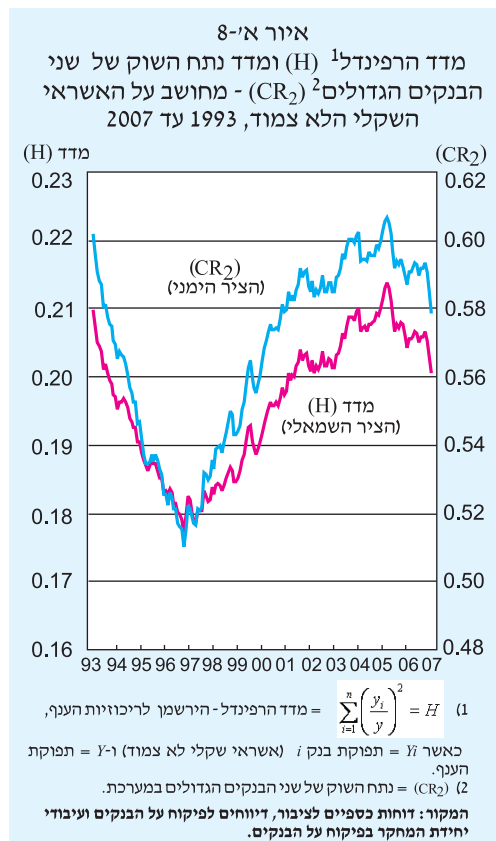
את מידת התחרות במערכת הבנקאות בישראל, את השינויים שחלו בה בשנים האחרונות ואת מיקומה בהשוואה לתחרות במערכת הבנקאות אחרות בעולם נבחן באמצעות שתי גישות: גישת האומדן העקיף, הידועה גם כגישת "המבנה"¹⁴, וגישת האומדן הישיר, הקרויה גם "האיום התחרותי" (contestability). על פי גישת המבנה, השמה דגש בקשר שבין מבנה המערכת (structure), התנהגות הפעילים בה (conduct) וביצועיה (performance), ירדה מעט הריכוזיות של מערכת הבנקאות, לאחר עלייה מתמדת מאז 1997. הריכוזיות נמדדת כאן באמצעות שני מדדים המקובלים למדידת ריכוזיות של מערכות בנקאיות: האחד, מדד הרפינדל-הירשמן (מדד H), מחושב כאן על האשראי הבנקאי הלא-צמוד, המהווה כיום 50% מיתרת האשראי הבנקאי של הבנקים המסחריים (לוח ג'-א' 4); השני, CR2, מודד את נתח השוק של שני הבנקים הגדולים ("הפועלים" ו"לאומי") בסך האשראי השקלי הלא-צמוד. הריכוזיות על פי מדד H עמדה בסוף 2007 על 0.20, לעומת 0.204 בסוף 2006 ו-0.212 בסוף 2005 (איור ג'-8). נציין כי מספר הבנקים המסחריים הפועלים במגזר הלא-צמוד נשאר קבוע בשנתיים האחרונות, ומכאן שהירידה בריכוזיות המערכת נובעת בהכרח מפיזור רב יותר של פעילות האשראי בין הבנקים השונים. עם זאת מראה השוואה בין-לאומית של כלל הפעילות הבנקאית, כי הריכוזיות במערכת הבנקאות הישראלית גבוהה

¹¹ להרחבה בנושא זה ראו סקירת המפקח לשנת 2005.

¹² Y. Landskroner, D. Ruthenberg and D. Zaken (2005), "Diversification and performance in banking: The Israeli case", *Journal of Financial services Research*, 27 1 27-49.

¹³ ראו להלן לוח ג'-9.

¹⁴ להרחבה ראו דוד רוטנברג (2005). "התחרותיות בענף הבנקאות: היבטים תיאוריים וראיות אמפיריות מישראל ומחו"ל". בנק ישראל, הפיקוח על הבנקים, יחידת המחקר. סדרת מאמרים לדיון 05.02.

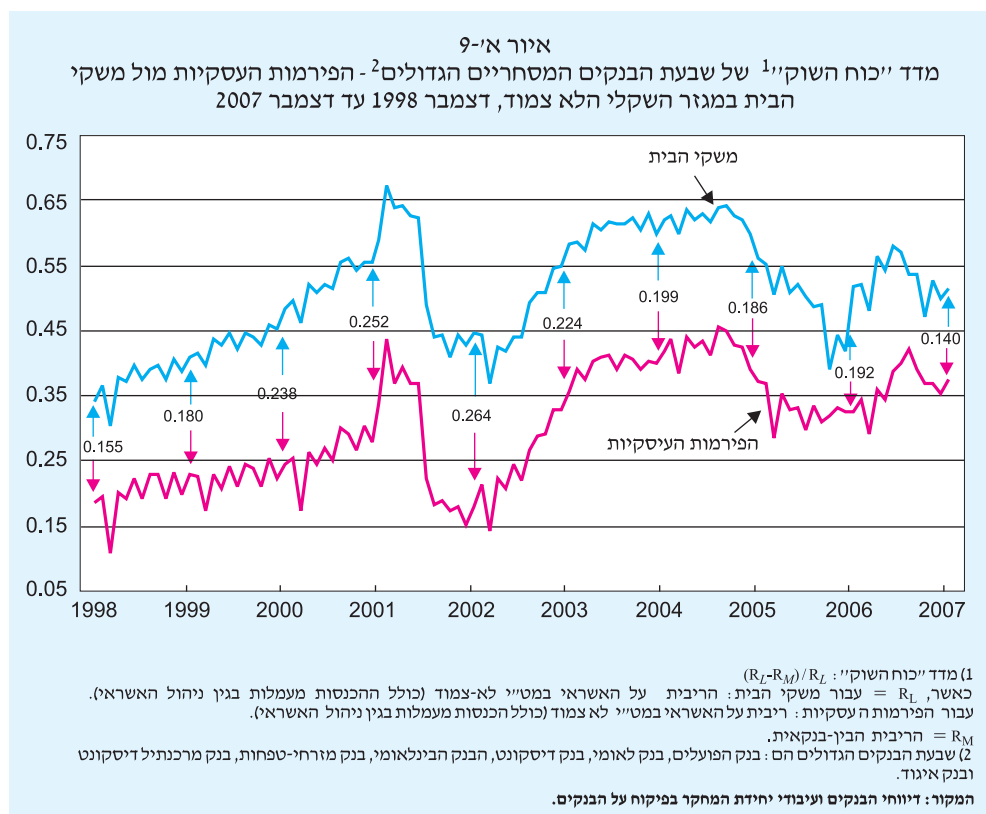

מהמוצע בקבוצת ההתייחסות של ישראל¹⁵. תמונה דומה מתקבלת ממדד CR₂: הוא עמד בסוף 2007 על כ-58%, לעומת כ-59% בסוף 2005 וכ-60% בסוף 2005 (איור א'-8).

מדד נוסף לאמידת התחרותיות בענף הוא כוח השוק שהבנקים מפעילים על לקוחותיהם. כוח השוק מחושב כסטייה היחסית של מחיר המוצר הבנקאי (האשראי) מעלותו השולית, בדרך כלל ריבית בנק ישראל (איור א'-9). מדד זה חושב כאן על האשראי השקלי הלא-צמוד כמייצג טוב של התיווך הפיננסי, תוך הבחנה בין הפעילות של הבנק מול משקי הבית לבין הפעילות עם הפירמות העסקיות. מהנתונים עולה כי כוח השוק שהבנקים מפעילים על משקי הבית גבוה מזה שהם מפעילים על הפירמות העסקיות. תופעה דומה, בעוצמה ובכיוון, אנו מוצאים גם במדינות אירופה. יש להניח כי ההבדל בכוח השוק בין שתי האוכלוסיות מקורו בכוח המיקוח הנמוך של משקי הבית מול הבנקים, בהשוואה לכוח המיקוח של הפירמות; זאת משום שלרשותן של אלה עומדים, בדרך כלל, תחליפי אשראי רבים יותר, ועלויות המעבר שלהן בין הבנקים נמוכות יותר, כי הן מנהלות פעילות עם יותר בנקים. בעוד שכוח השוק שהבנקים מפעילים על משקי הבית לא השתנה במהלך 2007, כוח השוק המופעל על הפירמות העסקיות עלה מ-0.32 ל-0.37, וכתוצאה מכך הצטמצם מעט הפער בכוח השוק המופעל על שני המגזרים¹⁶.

¹⁵ בקבוצת ההתייחסות של ישראל נכללות תשע מדינות הדומות לה מבחינת גודלו של המשק וגודלה וריכוזיותה של המערכת הבנקאית: בלגיה, דנמרק, פינלנד, יוון, אירלנד, נורבגיה, ניו-זילנד, פורטוגל ודרום אפריקה.

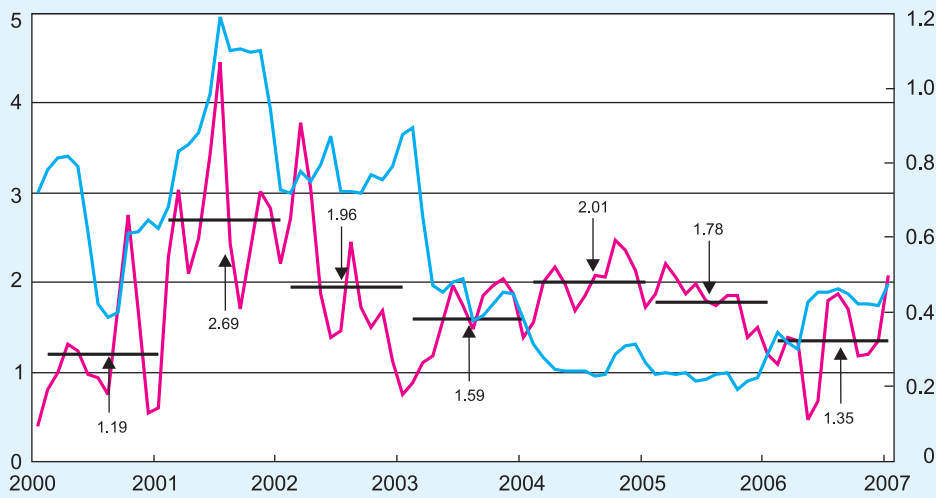
¹⁶ על כוח השוק שהבנקים מפעילים על לקוחותיהם – משקי בית ועסקים – משפיעים מספר גורמים, ביניהם: (א) הריכוזיות במערכת הבנקאות. (ב) גורמי סיכון. (ג) גורמי הכנסה. (ד) גורמי תחלופה. בשנת 2007, גורם הסיכון, כפי שנמדד לפי שיעור ההפרשה לחובות מסופקים, ירד במגזר העסקי יותר מאשר במגזר משקי הבית (לוח ג'-5 להלן). זאת ועוד, בהנחה שהריכוזיות היחסית לא השתנתה, ניתן לשער כי בשנת 2007 גורם ההכנסה פעל על הפירמות העסקיות בעוצמה חזקה יותר מאשר על משקי הבית, ומשום כך, כוח השוק שהבנקים מפעילים על הפירמות העסקיות עלה יותר מזה שהם מפעילים על משקי הבית. להרחבה ראו דוד רוטנברג (2005), "התחרותיות בענף הבנקאות: היבטים תיאורטיים וראיות אמפיריות מישראל ומחו"ל", בנק ישראל. הפיקוח על הבנקים, יחידת המחקר, סדרת מאמרים לדיון 05.02. לוח 6.

האיום התחרותי על מערכת הבנקאות מצד גופים חוץ-בנקאיים, הן מצד נכסי הציבור המופקדים בה והן מצד התחייבויות הציבור כלפיה, הולך וגובר מאז שנת 2003. האיום התחרותי מצד נכסי הציבור, הנמדד כפער בין סך כל הנכסים הפיננסיים שהציבור מחזיק מחוץ למערכת הבנקאות לבין הפיקדונות בבנקים, הוסיף והתרחב ב-2007 בקצב דומה לזה של חמש השנים האחרונות. בצד התחייבויות הציבור (האשראי הבנקאי) כלפי הבנקים, האיום התחרותי, הנמדד כהפרש בין תחליפי האשראי לבין האשראי הבנקאי שניתן, היה ב-2007 גבוה מאשר ב-2005, וכן מאשר בשנת 2003, כשהמשק יצא מהמיתון של 2001 ו-2002 (איור א'-11 ולוח א'-5).

איור א'-10

ציפיות לאינפלציה לשנה, הממוצע השנתי וסטיית התקן¹
של הציפיות לאינפלציה, דצמבר 2000 עד דצמבר 2007
אחוזים

(1) סטיית התקן חושבה, בכל נקודת זמן, על בסיס 12 התצפיות החודשיות האחרונות.
המקור: נתוני המחלקה המוניטרית בבנק ישראל ועיבודי יחידת המחקר בפיקוח על הבנקים.

איור א'-11

האיום התחרותי בשוקי האשראי והפיקדונות,
2007 עד 1993

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים, דוח שנתי של הממונה על שוק ההון, הביטוח והחיסכון במשרד האוצר, הבורסה לניירות ערך ועיבודי יחידת המחקר בפיקוח על הבנקים בבנק ישראל.

4. ההתפתחויות העיקריות בפעילות המאזנית והחוזי-מאזנית

א. דברים כלליים

סך המאזן של מערכת הבנקאות הישראלית¹⁷ גדל השנה בשיעור של 5.5%, ובסוף שנת 2007 הוא עמד על כטריליון ש"ח (לוח א'-2).

במהלך השנה הנסקרת התרחבה הפעילות המאזנית הקלסית של מערכת הבנקאות – מתן אשראי לציבור וגיוס פיקדונות מהציבור. במקביל נמשכה השנה גם מגמת הגידול בתיק ניירות הערך של הבנקים, וזאת מתוך רצונם לגוון את מקורות הרווח שלהם. האשראי המאזני לציבור, המהווה 66% מסך נכסי מערכת הבנקאות הישראלית, הסתכם בסוף השנה ב-670 מיליארדי ש"ח, לעומת 616 מיליארדים בסוף 2006 – עלייה בשיעור של 8.7%, גבוהה יחסית לשנים הקודמות. הביקוש המצרפי לאשראי בנקאי הושפע השנה במידה ניכרת מהמשך ההתרחבות בפעילות הכלכלית של הפירמות העסקיות, שהביא, במחצית הראשונה של השנה, גם להמשך גידולם של הביקושים לאשראי חוץ-בנקאי. הירידה המתמשכת של שיעור הבלתי מועסקים והעלייה בהכנסה הפנויה של משקי הבית תרמו אף הן לגידול של ביקוש הציבור לאשראי צרכני. בצד ההיצע הגיבה מערכת הבנקאות על האיום התחרותי בהרחבת האשראי הבנקאי. מגמה זו באה לידי ביטוי במתן אשראי בנקאי גם לענפים שבשנים האחרונות נמנעה מערכת הבנקאות מלספק להם אשראי, כגון ענף הבינוי והנדל"ן. גידולו של היצע האשראי הבנקאי הושפע השנה ממספר גורמים, שפעלו באותו הכיוון: (א) שיפור במוסר התשלומים של הלווים במערכת. (ב) ירידה של היקף האשראי הבעייתי (כלומר של סיכון האשראי). (ג) שיפור ברמת הנזילות של הגופים העסקיים. (ד) שיפור בביצועי הפירמות העסקיות (עלייה ברווחים תוך ירידה בסיכון).

בחינת התפלגות האשראי לפי מגזרי הצמדה מעלה כי עיקר הגידול היה במגזר הלא-צמוד, וזאת במחצית השנייה של השנה. מרבית גידולו של האשראי הבנקאי נרשם, כאמור, במגזר הלא-צמוד, שהאיום התחרותי עליו נמוך מאשר במגזרי הפעילות הצמוד למדד והצמוד והנקוב במט"ח (לוח א'-2). בסוף 2007, לראשונה, עלה משקל האשראי הלא-צמוד בבנקים המסחריים על 50%, והמגמה של גידול משקלו נמשכה גם בתחילת 2008 (לוח נ'-א'-4). במקביל לגידול של פעילות האשראי, נמשכה גם השנה פעילותם של הבנקים בגיוס פיקדונות מהציבור, ואלה גדלו בשיעור מתון של 3.7% (לוח א'-2). גידול זה הושפע מהמשך מגמת הצמיחה של התוצר ועליית ההכנסה הפנויה של הפרטים. התפתחות זו לא הייתה אחידה בעוצמתה בכל מגזרי הפעילות. עיקר הגידול של פיקדונות הציבור נרשם במגזר הלא-צמוד, ורובו התרכז במחצית הראשונה של השנה. לגידולה של יתרת הפיקדונות השקליים לצד הקטנת היצע הפיקדונות הצמודים למדד במחצית הראשונה של השנה (לוח א'-3) פעלה, להערכתנו, ירידה באי-הוודאות האינפלציונית ובסטיית התקן של ציפיות

¹⁷ בשונה משנים קודמות, הניתוח להלן מבוסס על כלל פעילות מערכת הבנקאות, למעט פעילותם הקטנה יחסית של סניפי הבנקים הזרים.

לוח א'-1
מבנה מערכת הבנקאות בישראל
נתונים עיקריים מהדוחות הכספיים של המוסדות הבנקאיים,
דצמבר 2007

שירות הפיקוח מכלל המערכת	שירות האשראי מכלל המערכת	יתרת האשראי לציבור ²	שירות הנכסים מכלל המערכת	שירות הנכסים מכלל המערכת	מספר הסניפים ¹	
(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)	(אחוזים)		
29.2	231.8	205.0	29.6	303.0	295	קבוצת בנק הפועלים ³
	220.0	180.2		272.0	252	תאגידים בנקאיים:
	8.7	2.4		9.3	27	בנק יריב
	3.1	1.9		3.4	16	בנק מסד
30.0	238.0	198.6	29.6	302.2	249	קבוצת בנק לאומי ⁴
	208.4	133.7		254.5	214	תאגידים בנקאיים:
	3.2	2.7		4.2	26	בנק ערבי ישראלי
	7.6	35.8		36.0	9	בנק לאומי למשכנתאות
16.5	130.5	101.9	16.5	168.8	203	בנק דיסקונט
	92.6	59.6		114.7	129	בנק דיסקונט
	15.8	13.0		18.9	70	בנק מרכנתיל דיסקונט
	1.2	11.2		11.5	4	בנק דיסקונט למשכנתאות
9.5	75.3	74.3	9.3	95.3	126	קבוצת בנק המזרחי-ספרות
	76.3	70.1		94.1	116	תאגידים בנקאיים ⁵
	1.6	3.9		4.0	10	בנקים למשכנתאות
9.6	75.8	55.6	9.1	92.5	159	קבוצת הבנק הבינלאומי הר"ר
						אשק ⁷
						הבנק הבינלאומי הראשון
						לישראל
						תאגידים בנקאיים
						הבנק הירוק
						בנק אוצר החייל ⁸
						בנק פועלי אגודת ישראל
						בנק בנק ⁹
						יז

פרק א': ההתפתחויות בפעילות מערכת הבנקאות בישראל

לוח 1-4' (המשך)
מבנה מערכת הבנקאות בישראל
נתונים עיקריים מהדוחות הכספיים של המוסדות הבנקאיים
דצמבר 2007

	שירות הפיק- דונות	שירות הא- שראי	שירות הנ- כסים	מספר הס- נפיים
	מכלל המע- רבת	מכלל המע- רבת	מכלל המע- רבת	מכלל המע- רבת
	לציבור	אזרחי ישראל ²	אזרחי ישראל ²	אזרחי ישראל ²
	(מיליארדי ש"ח)	(מיליארדי ש"ח)	(מיליארדי ש"ח)	(מיליארדי ש"ח)
בנק אגוד	3.4	26.7	2.6	17.5
בנק לפיתוח התעשייה ¹⁰	0.0	0.1	0.8	5.5
בנק ירושלים	0.9	7.0	1.1	7.2
בנק דקסה ישראל בע"מ	0.4	3.0	0.5	3.7
בנקים זרים ¹¹	0.6	4.4	0.6	3.7
Citibank		1.9		1.2
HSBC		2.1		2.1
BNP PARIBAS		0.35		0.5
סך הכול	100	792.6	100	673.0

(1) ערך זה כולל את הסניפים שבהם מתבצעת פעילות.

(2) אשׂרֹא הִגִּיתָן בְּאֶרֶץ וּבְחַר"ל.

3) תחביר המבוצע נכללת גם חברות בנות בחו"ל – בנק הפועלים (שווייץ) בע"מ, בנק הפועלים (לוקסמבורג) בע"מ, הפועלים (אמריקה הלטינית) ס.א.י, בנק הפועלים (איטליה) בע"מ, בנק פורטיפור.

(4) בנות חבורות בנות המאגרות בח"ל: בנות לאומי אר"ב, בנות לאומי פ.א.א.סי, בנות לאומי לישראל שרייף, בנות לאומי לקטמבורג ס.א., בנות לאומי דומיה ס.א., לאומי אנטרשטורל אוטומוטנסט ג.נ.

5) בתור המבשה נלללות גם חברות בנות דיסקונט במקדום אינן (מאגיד החזקה במקדום), אי. די. בי. ניו-יורק, דיסקונט בנק לטין אמריקה (אמריקה והלגיטית) ובנק דיסקונט לשראל (שוייץ).

(6) שמו של "בנק המזרחי המאוחד" שונה ב-11/2005 ל"בנק מזרחי-טפחות בע"מ".

7) בתוך הקבוצה נכללות גם חברות בנות בנקאיות בח"ל: פ.ב.ב. בנק (אנגליה) – לונדון, פ.ב.ב. בנק (שווייץ) – ציריך.

8) ב-17 לאוגוסט 2006 הושלמה רכישת הבנק מזד"ב בנק הפועלים.

(9) בדצמבר 2004 נרכשה השליטה בבנק על-ידי הבנק הבינלאומי הראשון. עד מארס 2005 הוא נקרא בשם אינווסטק (ישראל) בע"מ.

10) הבנק מציע להסגיר ב-31 ביולי 2008.

11) במהלך שנת 2007 מיועדים לפעול בארץ הבנקים הזרים הבאים: BNP Paribas, State Bank of India (SBI)

המזקק: דוחות כספיים לצבור ודיווחים לפיקוח על הבנקים.

האינפלציה (איור א'–10). הסבר נוסף לגידולה של יתרת הפיקדונות השקליים הוא הרחבת הפעילות במוצרי השקעה מובנים (structured products), המשלבים פיקדון שקלי, לרוב לא-צמוד, שבו הקרן מובטחת בסוף התקופה, עם תוספת של עלייה במדד אחר, במידה שהיא מתרחשת. כלי השקעה זה מקנה ללקוח סיכוי לקבל תשואה גבוהה יחסית כנגד נטילת הסיכון של הפסד הריבית הבנקאית, בלי לסכן את קרן הפיקדון. תשואת הפיקדון מותנית בדרך כלל בפרמטרים הבאים: שער החליפין, שיעורי הריבית ושיעור מסוים מעליית מדד מניות או סל מניות שנקבע. הפעילות במוצרים מובנים גדלה בעיקר על רקע הריביות הנמוכות שהוצעו על פיקדונות הציבור. מצב זה צפוי להשתנות בתקופה הקרובה, שכן בתחילת 2008 נכנס לתוקף תיקון בחוק השקעות משותפות, המאפשר לגופים המנהלים קרנות נאמנות להנפיק קרנות נאמנות בעלות מח"ם קצר, המתחרות בפיקדונות השקליים הנזילים וקצרי המועד. תחרות זו, כשיתר הדברים קבועים, עלולה לפעול גם להקטנת המירווח הפיננסי במגזר הלא-צמוד.

ב. ההתפתחויות העיקריות בפיקדונות הציבור של מערכת הבנקאות

תיק הנכסים הפיננסיים של תושבי ישראל מייצג את פוטנציאל היצע מקורות הציבור למערכת הבנקאות. תיק זה מקובל לחלק לשלושה חלקים עיקריים: החלק הראשון הוא הנכסים הפיננסיים הסחירים, המתנהלים ברובם באמצעות חברות לניהול תיקי השקעה וגופים מוסדיים; חלק קטן יותר מתנהל באופן ישיר על ידי הציבור. חלק זה עיקרו מניות, אג"ח ממשלתיות ואג"ח פרטיות, ורק שיעור קטן ממנו הוא אג"ח של חברות לא-סחירות המוחזקות רק באמצעות המשקיעים המוסדיים. החלק השני, הלא-סחיר, של התיק הוא פיקדונות במערכת הבנקאות. חלק זה מאופיין בתשואות, סיכוני שוק ועמלות נמוכים משמעותית מאלה של התיק הסחיר. חלקו השלישי של תיק הנכסים הוא המזומן שבידי ציבור, אף הוא לא-סחיר.

במהלך 2007 נמשכה בתיק הנכסים הפיננסיים של הציבור מגמת הגידול, שהחלה לפני כארבע שנים. התיק הסתכם כ-2.1 טריליוני ש"ח – עלייה של 13.2%, לעומת עלייה של 11.8% אשתקד (לוח א'–3). כמו בשנים האחרונות, פעלו על סך נכסי הציבור ועל התפלגותו שתי השפעות מנוגדות: הראשונה היא השפעת ההכנסה, שפעלה להגדלת סך תיק נכסי הציבור, בעיקר הודות לצמיחה המואצת בפעילות המשקית; השנייה היא השפעת התחלופה, שפעלה לשינוי התפלגות התיק בין החלק הלא-סחיר, המופקד במערכת הבנקאות, לחלק הסחיר (שעיקרו מניות ואג"ח). תהליך זה של הקטנת משקל הבנקים בתיווך הפיננסי הבסיסי (disintermediation) הוא חלק ממגמה גלובלית: במקומות רבים בעולם ניכרת ירידה מתמדת בחלקם של הפיקדונות ותוכניות החיסכון, המנוהלים באמצעות המערכת הבנקאית, בסך תיק הנכסים הפיננסיים של הציבור¹⁸.

במהלך שלוש השנים האחרונות גברה השפעת ה-disintermediation – בעיקר עקב ירידה בשיעורי הריבית הבנקאית, וכן עקב שיעורי תשואה צפויים גבוהים יחסית בשוקי

¹⁸ המקור: Global Financial Stability Report: Market Developments and issues – April 2005, International Monetary Fund.

לוח א'-2

ומאזן של סך המערכת הבנקאות הישראלית, עד 2004

שיעור השקיעה (בהתאם לשיעור של סוף השנה) 2007-2006	היתרה הממוצעת במחזיקים שוטפים ¹		התפלגות				במחזיקים שוטפים ²				הנכסים המחזיקים ופיקדונות בבנקים מזה: מחזיקים ³ פיקדונות בבנקים מסחריים גירות ערך אשראי לציבור ^{4,5} מזה: משי"ח לא צמוד משי"ח צמוד למרד המחזיקים צמוד משי"ח ונקוב משי"ח מזה בודלים פריטים שאינם כספיים אשראי לממשלה השקעות בחברות בנות ובחברות מסונפות בנינים וציד כספים אחרים
	2007	2006	2007	2006	2005	2007	2006	2005	2004		
(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)	(אחוזים)			(מיליוני ש"ח)				
-11.1	135,423	129,758	12.2	14.5	3.3	123,451	138,889	122,270	106,231	מחזיקים ופיקדונות בבנקים מזה: מחזיקים ³ פיקדונות בבנקים מסחריים	
8.9			2.3	2.3	2.7	23,550	21,631	24,865	32,742		
-14.4			9.6	11.8	10.2	97,063	113,370	93,411	68,229		
5.0	169,866	160,578	17.0	17.1	16.6	172,209	164,023	152,906	138,180	גירות ערך אשראי לציבור ^{4,5} מזה: משי"ח לא צמוד משי"ח צמוד למרד המחזיקים צמוד משי"ח ונקוב משי"ח מזה בודלים פריטים שאינם כספיים אשראי לממשלה	
8.7	643,847	608,675	66.0	64.1	65.6	669,271	615,883	603,592	565,748		
14.0	279,250	246,002	44.6	42.5	38.5	298,362	261,713	232,497	191,286		
5.7	180,492	178,782	27.9	28.7	30.1	186,724	176,722	181,889	175,000	מחזיקים ופיקדונות בבנקים מזה: מחזיקים ³ פיקדונות בבנקים מסחריים	
3.5	182,433	182,928	27.3	28.6	31.2	182,562	176,350	188,296	199,221		
-2.5	126,236	134,760	18.4	20.5	24.0	123,255	126,473	144,909	150,209		
47.7	1,673	962	0.2	0.2	0.2	1,622	1,098	910	241	מחזיקים ופיקדונות בבנקים מזה: מחזיקים ³ פיקדונות בבנקים מסחריים	
-29.2	2,248	3,027	0.2	0.3	0.4	2,299	3,247	3,389	4,236		
32.8	4,675	3,842	0.5	0.4	0.5	4,981	3,751	4,410	4,027		
5.0	12,387	11,701	1.3	1.3	1.2	12,706	12,099	11,187	10,626	מחזיקים ופיקדונות בבנקים מזה: מחזיקים ³ פיקדונות בבנקים מסחריים	
17.6	24,306	23,435	2.6	2.4	2.4	26,591	22,606	21,995	21,981		
5.5	995,229	941,015	100.0	100.0	100.0	1,013,797	960,499	919,748	851,029		
3.7	777,932	745,258	77.7	79.1	79.1	788,144	759,701	727,453	692,783	מחזיקים ופיקדונות בבנקים מזה: מחזיקים ³ פיקדונות בבנקים מסחריים	
9.8	343,641	305,082	45.2	42.7	40.8	356,217	324,410	297,092	283,331		
-7.0	97,117	108,256	12.4	13.8	15.5	97,475	104,812	112,509	121,564		
1.0	334,961	330,582	42.2	43.3	43.5	332,324	328,891	316,678	287,441	מחזיקים ופיקדונות בבנקים מזה: מחזיקים ³ פיקדונות בבנקים מסחריים	
-3.1	252,017	255,825	31.2	33.4	33.9	246,000	253,997	246,278	220,100		
2.2	32,848	23,846	2.6	2.7	2.4	26,744	26,180	22,508	23,475		
-17.4	11,213	12,678	1.0	1.3	1.5	10,214	12,368	13,900	15,693	מחזיקים ופיקדונות בבנקים מזה: מחזיקים ³ פיקדונות בבנקים מסחריים	
15.8	54,963	52,221	5.9	5.4	5.8	59,723	51,554	53,375	41,153		
10.4	54,363	51,509	5.8	5.5	5.6	58,718	53,210	51,548	29,496		
5.3	933,584	885,513	93.8	94.0	94.5	951,057	903,013	868,784	802,599	מחזיקים ופיקדונות בבנקים מזה: מחזיקים ³ פיקדונות בבנקים מסחריים	
-1.1	1,473	1,353	0.2	0.2	0.1	1,532	1,549	1,322	2,027		
9.4	60,172	54,150	6.0	5.8	5.4	61,208	55,937	49,643	46,093		
5.5	995,229	941,015	100.0	100.0	100.0	1,013,797	960,499	919,748	851,029	סך כל ההתחייבויות והדחיון	
מחזיקים ופיקדונות בבנקים מזה: מחזיקים ³ פיקדונות בבנקים מסחריים											

(1) מזה: משי"ח ונקוב משי"ח. המערכת כוללת: המש הבנקאות הבנקאית הגדולות (לאומי, הפועלים, דיסקונט, הבינלאומי והאש"ף, מזרחי-טפחות), ורשלים, אגוד, בנק לפיתוח התעשייה ובנק אוצר השלטון ומקורות.

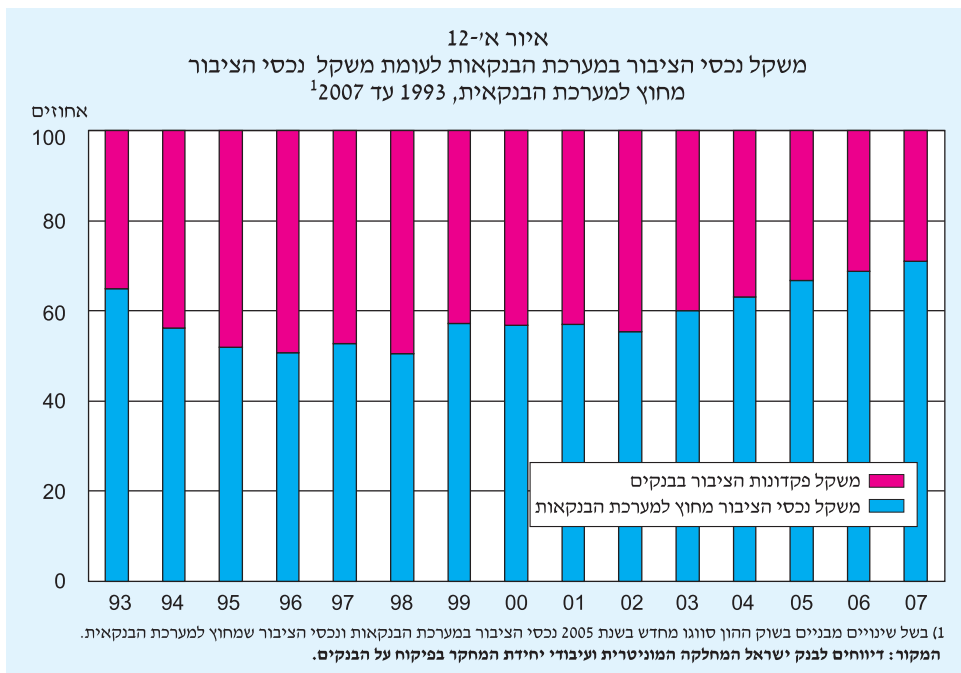
(2) כהאם לתקני חשבוניות כ"ט 12-17 חוסקה ההאמה של הדוחות הכספיים החל מיום 1 בינואר 2004. לפיכך הנתונים החל משנת 2003 מוצגים בסכומים שוטפים.

(3) כולל פיקדונות בבנק המרכזי.

(4) האשראי לא כולל פריטים לא כספיים.

(5) החל משנת 2006 ובהתאם להוראות תפיקות על הבנקים התחייבויות בנין כרטיסי אשראי שרשמו עד כה בערבויות (טענה חוץ-מאזן) יוגדרו כחלק מהאשראי המאזני לפיכך. נתוני שנת 2005 הוראו, אולם נתוני שנת 2004 אינם כוללים את ההתחייבויות בנין כרטיסי האשראי.

המקור: דוחות כספיים לפיכך.

הכספים וההון, לעומת שיעורי התשואה האפקטיביים הנמוכים יותר שהציעה מערכת הבנקאות. כן צפו המשקיעים כי המשך צמיחתו של המשק יבוא לידי ביטוי ברווחי החברות הציבוריות, וכי רווחים אלו ייתרגמו לחלוקת דיבידנדים בהתאם למדיניות הליברלית השוררת בבורסה לניירות ערך בשנים האחרונות. כתוצאה מהתפתחויות אלו ירד חלקם של נכסי הציבור הפיננסיים המופקדים בבנקים בישראל השנה, לראשונה, אל מתחת ל-30% (איור א'-12 ולוח א'-3). עם זאת יש לזכור כי לגידול חלקם של הנכסים הסחירים בסך התיק הפיננסי תרמה גם השפעת המחיר, שכן אלה משוערכים במחירי שוק, והשנה נרשמו בהם עליות מחירים גבוהות. שינויים אלה התרחשו גם על רקע שינוי בטעמי הציבור, שהעדיף השקעות סחירות בעלות תוחלת תשואה גבוהה, אך גם פרופיל סיכון גבוה יותר, על פני פיקדונות בבנקים, המאופיינים בתשואה וסיכון נמוכים יותר. כך, למשל, השנה, לראשונה בעשור הנוכחי, עלה חלקן של מניות החברות הציבוריות בתיק נכסי הציבור על חלק הפיקדונות השקליים – 20.3% לעומת 17.3%. חלק מהתפתחות זו מקורה גם ברפורמות הרבות שננקטו בשוק ההון, ובעיקר בכללי ההשקעה של קופות הגמל וקרנות הפנסיה. רפורמות אלו הסיטו השקעות באג"ח ממשלתיות לא סחירות לשוק ההון, חלקן להשקעות במניות. למרות התפתחויות אלו והתחרות הקשה שעמדה בפני הבנקים על מקורות הציבור, גדלו פיקדונות הציבור השנה, כאמור, בשיעור של 3.7% והסתכמו בסופה בכ-788 מיליארדי ש"ח.

בחינת התפתחותם של פיקדונות הציבור במערכת הבנקאית לפי מגזרי ההצמדה השונים מגלה כי בעוד שבמגזר השקלי הלא-צמוד נרשם גידול ניכר של קרוב ל-

10%, נרשמה במגזר הצמוד למדד המחירים לצרכן ירידה של 7%. בחינת שינויים אלה על פני השנה מעלה כי גידול הפיקדונות השקליים הלא-צמודים התרחש ברובו במחצית הראשונה של השנה, כנראה על רקע ירידה של ממש בציפיות האינפלציה, אף אל מתחת ליעד האינפלציה של הממשלה (איור א'–10). במגזרים הנקוב במט"ח והצמוד למט"ח פעלו כוחות בכיוונים מנוגדים, שקיזזו זה את זה: השפעת ההכנסה תרמה להגדלת פיקדונות אלה, כחלק מגידול תיק הנכסים, ואילו השפעת התחלופה פעלה להקטנת היקפם, שכן פער הריביות שקל/מט"ח גדל לטובת הריבית השקלית, והשקל התחזק לעומת רוב המטבעות הזרים. השיפור המתמשך בנתוני המקרו של המשק הישראלי, לצד הצפי, שהתממש בינתיים, להעלאת דירוג האשראי של המדינה, הקלו על גיוס פיקדונות מלקוחות זרים. סך הפיקדונות של תושבי חוץ גדלו ריאליית ב-6%, לרמה של כ-23.2 מיליארדי דולרים בסוף 2007, לעומת כ-21.9 מיליארדים בסוף 2006 (לוח נ'–א'–3). כתוצאה מהתפתחויות אלו הגדילה מערכת הבנקאות בעיקר את פיקדונותיה בבנקים זרים בחו"ל, בעוד שחלק קטן נותב לפיקדונות בחברות בנות זרות. נוסף על כך השקיעו הבנקים הישראליים סכומים ניכרים בתיקי ניירות הערך שלהם בחו"ל, ובכלל זה בנכסים מגובי משכנתאות (MBS) ו-SIV (בעיקר על ידי "בנק הפועלים").

ג. ההתפתחויות העיקריות באשראי של מערכת הבנקאות לציבור

בחינת התפלגות האשראי למגזר העסקי מעלה שגם השנה רוב רובם של צורכי אשראי זה סופקו מחוץ למערכת הבנקאות, אך זאת במידה פחותה מאשר בשנים הקודמות. במהלך 2007 גייס המגזר העסקי בסך הכול כ-137 מיליארדי ש"ח, ומתוכם כ-34 מיליארדים מהבנקים, שהם כ-25%, שיעור גבוה יחסית לשנת 2006, שבה רק 4% מצורכי האשראי למגזר העסקי סופקו על ידי הבנקים (איור א'–13 ולוח א'–5).

העלייה הניכרת בצורכי האשראי של המשק יחסית לשנים קודמות נעוצה בצורך של המגזר העסקי להרחיב את השקעותיו, שכן בתחילת מחזור העסקים העולה הנוכחי עמדו לרשות המשק גורמי ייצור מובטלים כתוצאה מהמיתון הקודם. בתחילת המחזור גדלה ההשקעה בענפי המשק אך מעט, בשנת 2006 היא גדלה בשיעור ניכר, והשנה הואץ תהליך זה. התפתחויות אלו הגדילו מאוד את הביקוש המצרפי של המגזר העסקי למקורות אשראי, ובתוך כלל צריכתם של מקורות אלה גדל, כאמור, משקלה של מערכת הבנקאות. עיקר הגידול נרשם במחצית השנייה, תקופה שבה המגזר העסקי נתקל בקשיים גוברים בגיוס אשראי חוץ-בנקאי, בעיקר בשל הזעזועים בשווקים הפיננסיים המקומיים ובחו"ל. אנו מעריכים כי מגמה זו תתעצם בשנת 2008, אם יימשכו התנאים הלא-נוחים לגיוס חוב והון ישירות משוקי ההון, תנאים ששררו ברביע הראשון של שנת 2008¹⁹.

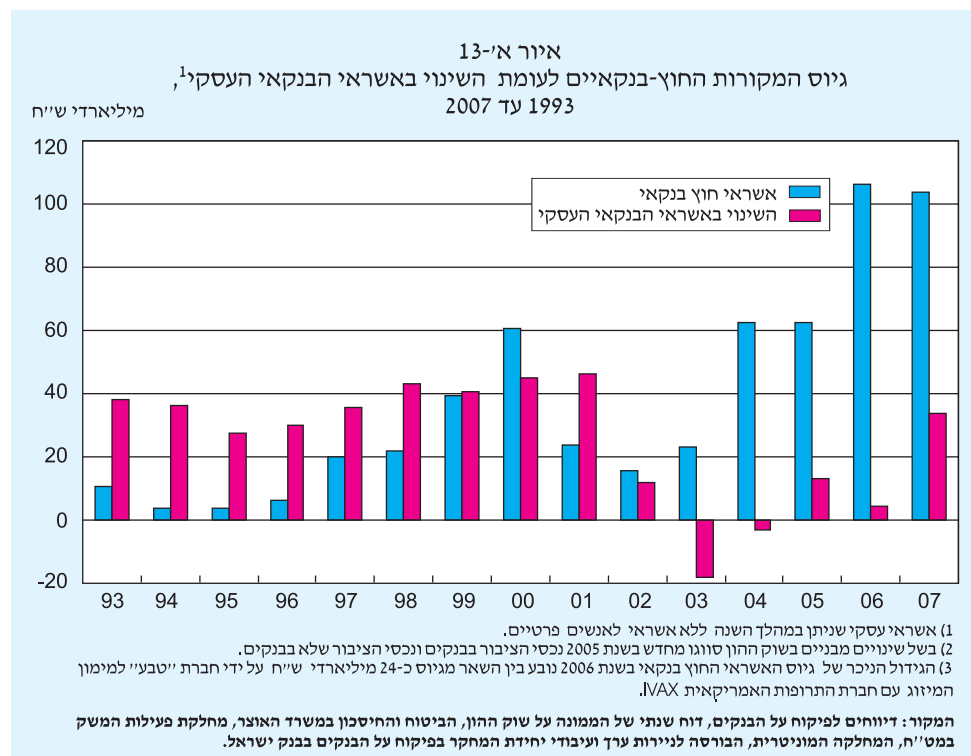
במגזר הלא-צמוד גדלה יתרת האשראי לציבור הרחב, הן של המגזר העסקי, הן של המגזר הקמעוני ומשקי הבית. במגזר הצמוד, שבו מתרכז עיקר האיום התחרותי

¹⁹ הניסיון בעולם מלמד כי בתקופה של האטה בפעילות המשקית רק הפירמות העסקיות הטובות במיוחד ימשיכו להנפיק, ואילו הפחות טובות יגדילו את הביקוש לאשראי בנקאי.

לוח א'-3
תיק הונסים והפונסים של הציבור¹ בנקים ושל-בנקים, עד 2003

השנה החדשה	שנת 2006	שנת 2007	התפלגות (באחוזים)					היתרות (במיליארדי ש"ח)				
								במחזיקים שוטפים				
								במחזיקים שוטפים				
שנת 2006	שנת 2005	שנת 2007	שנת 2006	שנת 2005	שנת 2004	שנת 2003	שנת 2007	שנת 2006	שנת 2005	שנת 2004	שנת 2003	
לעומת												
2006	2005	2007	2006	2005	2004	2003	2007	2006	2005	2004	2003	
5.2	5.1	29.0	31.3	33.3	36.9	39.9	611.8	581.4	553.5	526.2	523.6	
9.5	9.2	17.3	17.9	18.4	20.4	21.2	365.0	333.3	305.3	291.0	278.0	
10.1	7.0	6.7	6.8	7.2	7.1	7.0	140.2	127.4	119.0	100.7	91.9	
-11.8	-6.5	5.1	6.5	7.8	9.4	11.7	106.6	120.8	129.2	134.5	153.7	
4.2	-0.2	2.8	3.0	3.4	4.4	4.6	58.7	56.3	56.5	62.8	60.8	
21.3	20.3	41.8	39.0	36.2	34.1	31.2	879.7	725.3	602.9	485.5	409.5	
30.1	27.9	20.3	17.6	15.4	13.6	12.4	426.7	327.9	256.4	194.3	163.1	
22.5	16.2	14.2	13.2	12.7	12.3	10.5	299.9	244.8	210.6	175.4	138.2	
0.3	12.3	7.3	8.2	8.2	8.1	8.2	153.1	152.6	135.9	115.8	108.0	
14.4	3.3	1.2	1.2	1.3	1.2	1.2	24.7	21.6	20.9	17.8	16.2	
10.9	9.4	28.0	28.6	29.2	27.8	27.7	589.9	532.0	486.1	395.8	363.6	
13.2	11.8	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	2,106.1	1,860.3	1,663.4	1,425.3	1,312.9	
ההנכסים והספיים												
1. נכסי הציבור המופקדים בנקים ²												
פיקדונות שקליים לא-צמודים ³												
פיקדונות במס"ח וצמודים למס"ח ⁴												
פיקדונות צמודים ⁵												
הוזה: פקדונות בנקים של מוסדות גמל, פנסיה וביטוח ⁶												
2. נכסי הציבור הסחירים												
מניות ⁷												
אג"ח סחירות ומק"ם ⁸												
השקעות תושבי ישראל בחו"ל												
3. מוזון בדי הציבור												
4. נכסי מוסדות גמל, פנסיה וביטוח (ללא פיקדונות בנקים) ⁹												
סך כל נכסי הציבור: 1+2+3+4												

1. נכסי הציבור המופקדים בבנקים²
2. נכסי הציבור המופקדים בבנקים ושל הציבור המופקדים בבנקים (ללא פקדונות בנקים)³
3. נכסי הציבור המופקדים בבנקים ושל הציבור המופקדים בבנקים (ללא פקדונות בנקים)⁴
4. נכסי הציבור המופקדים בבנקים ושל הציבור המופקדים בבנקים (ללא פקדונות בנקים)⁵
5. נכסי הציבור המופקדים בבנקים ושל הציבור המופקדים בבנקים (ללא פקדונות בנקים)⁶
6. נכסי הציבור המופקדים בבנקים ושל הציבור המופקדים בבנקים (ללא פקדונות בנקים)⁷
7. נכסי הציבור המופקדים בבנקים ושל הציבור המופקדים בבנקים (ללא פקדונות בנקים)⁸
8. נכסי הציבור המופקדים בבנקים ושל הציבור המופקדים בבנקים (ללא פקדונות בנקים)⁹
9. נכסי הציבור המופקדים בבנקים ושל הציבור המופקדים בבנקים (ללא פקדונות בנקים)¹⁰

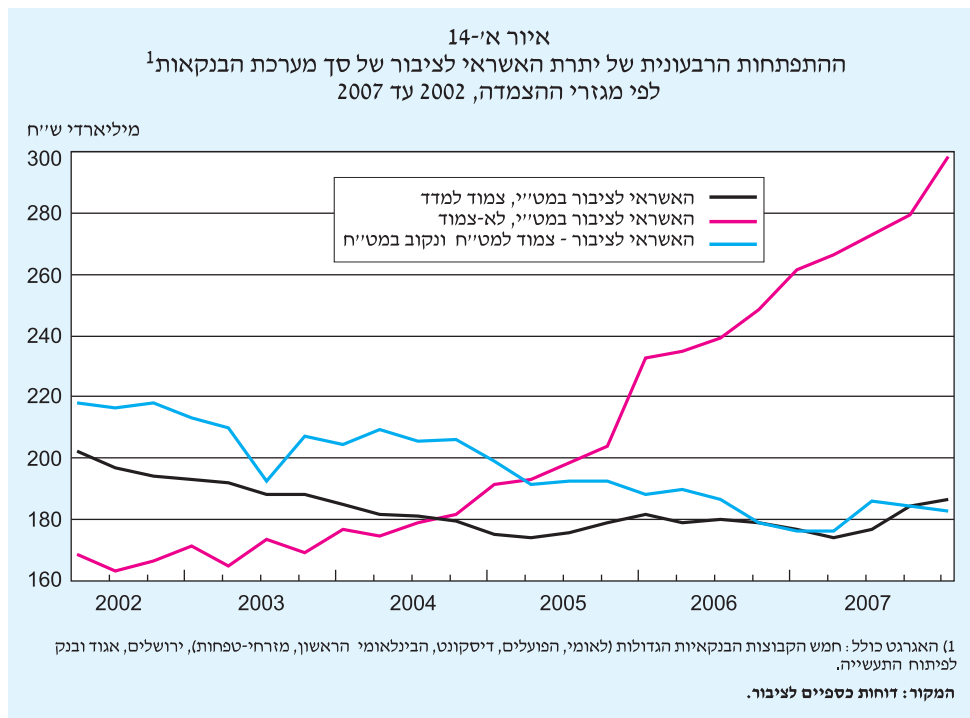

על מערכת הבנקאות, היו עליות קלות (איור א'-14), ואילו במגזר המט"ח לא נרשמו שינויים משמעותיים.

השנה, שלא כבשנים קודמות, גדלה יתרת האשראי בכל ענפי המשק – תולדת גידול חד של ההשקעה. גדל גם האשראי לענפים שבשנים האחרונות נמנעה מערכת הבנקאות מהגדלת החשיפה להם, כגון הבנייה והנדל"ן, בתי המלון, שירותי האוכל והארוחה ועוד. הסיבות העיקריות להתפתחות זו הן הגידול המהיר של התוצר בכל ענפי המשק – הן בענפים שעיקר תפוקתם לשוק המקומי, אשר נהנו מגידול מהיר של הצריכה הפרטית, והן בענפים שעיקר תוצרם ליצוא, בעיקר ענפי התעשייה, בתי המלון ושירותי האוכל (לוח א'-4). כמו כן צמח השנה תוצר ענף הבנייה.

תפוקת הבנייה שלא למגורים (מבנים, עבודת עפר ובנייה ביטחונית) צמחה בשיעור חד של 12%, לצד צמיחה מתונה של 3% בבנייה למגורים²⁰. רוב הגידול בענף מיוחס לעלייה בבניית מבני ציבור ביוזמת המגזר הציבורי, בסלילת כבישים ובהקמת מבני תעשייה, בעקבות הצמיחה המהירה של ענפי המשק היצרניים. צמיחה זו לוותה במימון ממקורות חוץ-בנקאיים, אך גם ממערכת הבנקאות. כך הסתכם האשראי הבנקאי המאזני לענף זה השנה ב-110 מיליארדי ש"ח, גידול של 12%, ולכן גדל מעט יחס

²⁰ להרחבה ראו בנק ישראל, דין וחשבון 2007, פרק ב' עמ' 56-63.

האשראי לתוצר בענף הבינוי והנדל"ן (לוח א'-4). למרות גידולו של יחס זה ירד הסיכון הענפי של ענף הבנייה במרוצת השנים האחרונות בעקבות השיפור ברווחיות הפירמות הפועלות בו. ההתאוששות בענף הבנייה לא כללה את הבנייה למגורים, ותפוקתה של זו נותרה דומה לממוצע של השנים האחרונות. ייתכן שתגובתה של הבנייה למגורים על ההתאוששות תגיע באיחור מסוים, מפאת חוסר בקרקע זמינה לבנייה והזמן הרב הנדרש להפשרת קרקעות. אפשר גם כי עודפי הביקוש לדירות, הנובעים מהעלייה ברמת החיים, מגידול האוכלוסייה ומהשקעות תושבים זרים, תורגמו לעליית מחירי הדירות במוקדי הביקוש, ותגובת הענף לביקושים אלה תבוא באיחור של מספר שנים. למרות הצמיחה המתונה בלבד, 3%, בבנייה למגורים, יתרת ההלוואות לדיור שסיפקה מערכת הבנקאות למשקי הבית גדלה השנה בשיעור גבוה יותר של 9% (לוח ג'-5). פער זה נוצר מכמה סיבות: (א) בשנים האחרונות, ובמיוחד ב-2007, רוב העסקאות בשוק הדירות למגורים התבצעו בדירות יד שנייה. (ב) עליות המחירים שהיו, בעיקר באזורי ביקוש, חייבו חלק מהרוכשים ליטול הלוואות חדשות. (ג) נמשכה מגמת הירידה בהלוואות לזכאי משרד השיכון, המצריכה נטילת הלוואות ממערכת הבנקאות.

ענף נוסף, שבעבר מיקד תשומת לב רבה למרות משקלו הזניח בתיק האשראי של מערכת הבנקאות, הוא ענף התיירות. בשנות המיתון נרשמו שיעורים גבוהים מאוד של אשראי בעייתי בענף זה, שתפוקתו רגישה מאוד למצב הביטחוני. כן בנוי ענף זה על מימון לטווח ארוך ונשען ברובו על מערכת הבנקאות. בענף התיירות ושירותי

ההארכה נרשמה במהלך השנה עלייה של 5.4% בתוצר, שביטאה עלייה מרשימה בפדיון הענף ועלייה חדה במספר הלינות של תיירים. זאת לאחר שפל חד ברביע השלישי של שנת 2006, בגלל מלחמת לבנון השנייה. בחודשי הקיץ של 2006 אמנם גדלה צריכת שירותי התיירות במרכז הארץ ובדרומה, אך תיירות החוץ הגיבה על המלחמה מייד ובאופן חד, ומספר הלינות ירד ברביע השלישי של שנת 2006 ב-30%. נראה כי בשנת 2007 השלים הענף את ההתאוששות ממשבר זה. יתרת האשראי לענף זה גדלה בסוף 2007 ב-10% והסתכמה ב-6.5 מיליארדי ש"ח. ככל הנראה, מלאי חדרי המלון הקיים וכן העלייה ההדרגתית של מספר לינות התיירים אינם מהווים כרגע תמריץ להשקעות נרחבות בענף. יחס האשראי לתוצר בענף בתי מלון ושירותי הארחה ירד במידה מסוימת, בעיקר עקב גידול חד של תוצר הענף. יחס זה חזר לרמות של סוף העשור הקודם, או הציג הענף פעילות נאה לצד רמות סיכון נמוכות. הירידה ביחס זה היא חלק ממגמת ההתאוששות בענף, שהחלה בשנת 2003, ונקטעה רק ברביע השלישי של 2006. עם זאת יש לזכור שבעקבות העלייה ברמת החיים המקומית, ובניגוד לתיירות החוץ, תיירות הפנים אינה מושפעת ברמה המצרפית מאירועים ביטחוניים, והיא מאופיינת במגמת עלייה מתמדת מאז תחילת מחזור העסקים הנוכחי. משקל האשראי הבעייתי בסך האשראי לענף המשיך לרדת השנה, אך הוא עדיין הגבוה ביותר מבין ענפי המשק (לוח ג'-5, איור ג'-7).

לוח א'-4

יחס האשראי¹ לתוצר המקומי הענפי, 1998 עד 2007

הענף	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
חקלאות	1.25	1.46	1.41	0.77	0.71	0.69	0.67	0.54	0.59	0.62
תעשייה	1.04	1.27	1.20	1.55	1.59	1.53	1.38	1.39	1.32	1.38
בינוי ונדל"ן	3.07	3.66	4.13	4.53	4.39	4.17	4.04	3.92	3.59	3.75
בינוי	3.08	3.63	4.09	4.35	4.06	3.62	3.57	3.50	3.23	3.12
נדל"ן	3.00	3.75	4.26	5.18	5.54	6.25	5.62	5.29	4.74	5.64
חשמל ומים	0.61	0.77	0.85	1.01	1.01	0.75	0.75	0.69	0.73	0.69
מסחר ושירותים	0.75	0.96	0.96	1.03	1.05	1.02	1.04	1.04	0.99	1.07
מסחר	1.08	1.19	1.27	1.36	1.40	1.27	1.24	1.22	1.11	1.12
שירותים	0.62	0.85	0.85	0.90	0.92	0.92	0.96	0.97	0.95	1.05
שירותי אוכל והארכה	1.60	1.84	1.74	2.39	2.44	2.38	2.15	1.84	1.66	1.57
שירותים פיננסיים	1.17	2.40	2.55	2.77	2.45	2.58	2.52	2.68	2.85	3.21
תקשורת ושירותי מחשב	0.88	1.14	1.38	1.45	1.17	0.90	0.74	0.67	0.57	0.49
תחבורה ואחסנה	0.49	0.82	0.80	0.84	0.91	0.83	0.80	0.80	0.74	0.69
סך הכול	1.15	1.38	1.36	1.50	1.59	1.43	1.36	1.31	1.25	1.34

(1) האשראי מחושב בגין פעילות לווים בישראל בלבד והוא כולל: אשראי מאזני (אשראי לציבור, השקעות באג"ח ונכסים אחרים בגין מכשירים נגזרים) וסיכון אשראי חוץ-מאזני, המשוקלל במקדמי המרה לאשראי המאזני (ערבויות והתחייבויות אחרות על חשבון לקוחות ועסקאות עתידיות).

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מאגר המידע של מחלקת המחקר בבנק ישראל ועיבודי יחידת המחקר בפיקוח על הבנקים.

לוח א'-5

גיוס האשראי הבנקאי לפירמות עסקיות ותחליפיו העיקריים, עד 1997
(מיליוני ש"ח, במחירים שוטפים)

הפרש בין גיוסי האשראי הבנקאי לבין גיוסי התחליפין	תחליפי האשראי הבנקאי						מזה:		סך השינוי		השנים
	גיוס ע"י משקיעים מוסדיים ⁶	גיוס קרנות הון סיכון	גיוס אשראי ישרי מחו"ל ⁵	גיוס הון מחו"ל ⁴	הנפקת מניות בישראל	הנפקת אגרות חוב בישראל ³	היקף תחליפי האשראי הבנקאי	השינוי באשראי העסקי הבנקאי ²	השינוי באשראי הבנקאי והיקף תחליפיו		
1,594	-3,430	1,730	3,160	6,895	8,256	1,546	18,157	19,751	37,908	1997	
21,364	-2,377	2,448	6,736	4,562	7,895	2,549	21,813	43,177	64,990	1998	
897	3,126	4,462	6,728	17,802	5,659	1,681	39,458	40,355	79,813	1999	
-15,621	4,301	13,351	9,451	19,267	14,212	292	60,875	45,254	106,129	2000	
22,252	2,129	8,708	-250	7,322	5,833	90	23,831	46,083	69,914	2001	
-3,515	555	5,289	-104	1,061	5,555	2,969	15,326	11,811	27,137	2002	
-40,758	6,062	4,427	2,634	3,855	3,148	2,793	22,919	-17,839	5,080	2003	
-65,648	10,826	6,268	13,219	11,341	8,251	12,551	62,457	-3,191	59,266	2004	
-48,986	14,404	6,154	11,759	4,874	10,994	14,169	62,355	13,370	75,725	2005	
-101,422	17,133	6,853	18,394	73,306	11,241	19,065	105,992	4,570	110,562	2006	
-70,046	30,974	7,059	8,429	1,332	19,634	36,333	103,761	33,715	137,476	2007	

(1) בהתאם לתקני חשבונאות נכס 12 ו-17 הפסקה ההתאמה של הדוחות הכספיים החל מיוני 1 בינואר 2004. לפיכך הנתונים החל משנת 2004 מוצגים בסכומים מדווחים.

(2) אשראי לציבור מבנקים מסחריים (על בסיס מאוחד). האשראי אינו כולל אשראי לאנשים פרטיים וללווים בניין פעילות בחו"ל.
אנו מניחים כי השינוי ביהירות האשראי משקף את זום האשראי החדש שניתן.

(3) הנפקות והקצאות של אג"ח "קונצרניות" שהחברות בבורסה בת"א הנפיקו. החל משנת 2001 נוכח כל ההנפקות וגיוסי האג"ח שאינם מהווים תחליפי אשראי (הנפקות פיננסיות, הון משני מונפק של המאגזרים הבנקאיים, תעודות סל פיננסיות וכו'), ולכן מדובר בהנפקות ריאליות.

(4) כולל הנפקות של מניות ואג"ח בחו"ל, בקיוון פדיון מוקדם של אג"ח וקנייה קצומה של מניות.

(5) מוגדר כאשראי לציבור או להמשלה שניתן על ידי בנקים בחו"ל ואינו סחרי (לא כולל אשראי מסחרי). הסדרה עורכנה לאחר בשל סיווג מחדש של הנתונים.

(6) החל משנת 2005 סעיף זה כולל אג"ח לא-סחירות שמונפקות למשקיעים מוסדיים.

(7) מתוכם כ-24 מיליארדי ש"ח גייסו ע"י חברת "שבע" לזינון המיוג עם חברת התרופות האמריקאית IVAX.
המקור: עיבודי יחידת המחקר בפקוח על הבנקים ודוחות שונים לבנק ישראלי.

בהמשך לעלייה במתן אשראי בנקאי למגזר העסקי, הוסיף ועלה השנה היקף האשראי הבנקאי למגזר משקי הבית. סך האשראי לאנשים פרטיים גדל בשיעור ניכר של 10%, רובו בשלושת הרבועים הראשונים של השנה, ובתוכו גדל האשראי למגזרים ב-8%. התרחבות מהירה זו של האשראי למגזר משקי הבית התרחשה על רקע ההתפתחויות המקרו-כלכליות, שהשפיעו לחיוב על כושר ההחזר של הלווים, והדבר הרחיב מאוד את היצע האשראי הבנקאי למגזר זה. גם מצד הביקוש של משקי הבית לאשראי התרחבו הביקושים לאשראי בנקאי, כתוצאה מהשיפור המתמשך בשוק העבודה (איור א'-2) לצד יציבות של השכר הריאלי הממוצע ברמתו הגבוהה. נוסף על התפתחות זו נרשמו ירידות חדות של שיעורי האבטלה בקרב המשכילים, כולל בעלי השכלה תיכונית חלקית. יתירה מזו, בענפים העתירים בהון אנושי גדל מספר המועסקים, והשכר עלה. במקביל להתפתחויות החיוביות בשוק העבודה תרמו הירידה בשיעורי המס והעלייה החדה בעושרם הפיננסי של משקי הבית לגידול הביקוש המצרפי של משקי הבית לאשראי בנקאי. התפתחויות אלה באו לידי ביטוי כאמור בעלייה חדה של הביקוש המצרפי של משקי הבית לאשראי. זה נותב ברובו המכריע לגידול הצריכה המקומית הפרטית, שכאמור גדלה בשנה הנסקרת בשיעור חד של 7.2%. אל גורמי ביקוש אלה חברו פריחתם של תחליפי האשראי החוץ-בנקאיים במגזר העסקי, וכן הסיכון הנמוך והרווחיות הגבוהה יחסית המאפיינים את המגזר הקמעוני – כל אלה הניעו את הבנקים להגדיל את היצע האשראי והשירותים הניתנים למגזר זה. גידולה של פעילות זו לווה גם במסעי פרסום תקשורתיים, שהתחרו על צרכני האשראי מקרב משקי הבית.

ד. ההתפתחויות העיקריות בפעילות החוץ-מאזנית

הפעילות החוץ-מאזנית טומנת בחובה סיכוני אשראי בגין התחייבויות הלקוחות כלפי הבנק בעיקר בשני אפיקים:

(1) עסקאות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים שבהן הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי פעילות זו כוללת אשראי תעודות, ערבויות²¹ והתחייבויות למתן אשראי שאושר ושטרם ניתן²². מרבית העסקאות המשתייכות לפעילות זו הן מסגרות חח"ד ומסגרות אשראי אחרות לציבור שטרם נוצלו, וכן התחייבויות בלתי חוזרות למתן אשראי שאושר וטרם ניתן, המהווים כ-35% ו-21% מכלל הפעילות, בהתאמה (לוח א'-6). יתרת העסקאות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים, שבהן הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי, בקרב חמש הבוצות הבנקאיות הגדולות, עמדה בסוף 2007 על 379 מיליארדי ש"ח, ב-18% יותר מאשר שנה קודם לכן. עיקר ההתרחבות היה במסגרות החח"ד ובמסגרות האשראי

²¹ ערבויות להבטחת אשראי, ערבויות לרוכשי דירות וערבויות אחרות והתחייבויות אחרות על חשבון לקוחות.

²² מסגרות אשראי של כרטיסי אשראי שלא נוצלו, יתרות בלתי מנוצלות של מסגרות אשראי בחח"ד, התחייבויות בלתי חוזרות למתן אשראי שאושר וטרם ניתן והתחייבויות בלתי חוזרות להוצאת ערבויות.

האחרות שלא נוצלו, והוא עולה בקנה אחד עם ההתרחבות שהייתה השנה באשראי הבנקאי המאזני, ותוארה בהרחבה בסעיף 4.ג לעיל.

לוח א'-6

עסקאות במכשירים פיננסיים חוץ-מאזניים שבהן הסכום הנקוב מייצג סיכון אשראי, חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2005 עד 2007

היתרות לסוף שנה			שיעור השינוי (לעומת השנה קודמת)		ההתפלגות		
2007	2006	2005	2007	2006	2007	2006	2005
(מיליארדי ש"ח)			(אחוזים)		(אחוזים)		
6	6	6	1.6	-2.0	1.6	1.9	2.2
28	22	20	27.6	8.2	7.3	6.7	7.0
24	20	20	19.4	0.0	6.3	6.3	7.1
36	33	27	9.2	19.9	9.4	10.2	9.6
78	79	70	-1.3	13.5	20.6	24.6	24.6
18	19	16	-6.1	17.8	4.6	5.8	5.6
134	99	84	35.4	18.1	35.4	30.8	29.6
56	44	41	26.8	8.6	14.7	13.7	14.3
379	322	284	17.9	13.4	100	100	100

המקור: דוחות כספיים לציבור.

(2) פעילות במכשירים פיננסיים נגזרים

החוזים המשתייכים למכשירים הנגזרים נחלקים, על פי חשיפתם לסיכון הבסיס, לארבע קבוצות: חוזי ריבית²³, חוזי מטבע חוץ, חוזים בגין מניות וחוזי סחורות ואחרים. השימוש במכשירים נועד למספר שימושים: (1) נגזרים מגדרים²⁴; (2) נגזרים לניהול

²³ חוזים לרכישת/מכירת שקל הצמוד למדד המחירים לצרכן בישראל תמורת שקל לא צמוד, או חוזי ריבית אחרים.

²⁴ נגזר שהנהלת הבנק מייעדת אותו כנגזר, ובתנאי שהוא כשיר לכך. זאת כאשר אופי החשיפה לסיכונים של המגדר וזה לאלה של המגודר. הפריט המגודר צריך להיות מזוהה ספציפית. בתחילת הגידור מתעדים פורמלית את יחס הגידור ואת המטרה ואסטרטגיית ניהול הסיכונים של התאגיד הבנקאי ביצירת הגידור, לרבות זיהוי המכשיר המגדר, הפריט המגודר, מהות הסיכון המגודר, ואופן הערכת האפקטיביות של המכשיר המגדר בקיוויו החשיפה לשינויים בשווי ההוגן של הפריט המגודר, שניתן לייחס אותה לסיכון המגודר. נדרש בסיס סביר לדרך שבה התאגיד הבנקאי מתכנן להעריך את אפקטיביות המכשיר המגדר.

נכסים והתחייבויות (3); (ALM – Assets Liabilities Management)²⁵ נגזרים אחרים²⁶; (4) נגזרי אשראי²⁷ וחוזי החלפת מטבע חוץ. הפעילות במכשירים הנגזרים התרחבה ב-2007 בשיעור ניכר, הסתכמה בסופה ב-1.36 מיליארדי ש"ח, לעומת 1.10 מיליארדים בשנה הקודמת, והקיפה את כל סוגי החוזים ואת כל הקבוצות הבנקאיות (לוח א'-7). הרקע להתעצמות השימוש של הבנקים במכשירים פיננסיים נגזרים היה השתכללות השווקים הפיננסיים ועלייה ניכרת באי-הוודאות לגבי גורמי סיכון השוק השונים. סטיית התקן של הציפיות לאינפלציה עלתה בהתמדה במהלך השנה (איור א'-10), וכך גם סטיית התקן הגלומה באופציות שקל-דולר²⁸. גם מגמת הריבית הבסיסית במשק לא הייתה אחידה על פני השנה: לאחר שבמחצית הראשונה של השנה, המשיכה הריבית לרדת, הפכה המגמה במחצית השנייה לעלייה, ולאחר מכן להתייצבות.

לוח א'-7

התפלגות היתרות במכשירים הנגזרים,

חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, דצמבר 2006 לעומת דצמבר 2007

(מיליארדי ש"ח)¹

	2007				2006			
	סך הכול	חוזים אחרים ²	חוזי מטבע	חוזי ריבית	סך הכול	חוזים אחרים ²	חוזי מטבע	חוזי ריבית
הפועלים	514	59	250	205	472	40	247	186
לאומי	340	26	192	121	232	34	135	63
דיסקונט	142	13	70	59	101	17	58	26
מזרחי-טפחות	178	38	92	48	139	27	80	31
הבינלאומי	182	74	99	9	152	57	87	8
סך הכול	1,356	210	704	442	1,096	175	607	314

(1) במונחי קרן עיונית, במחירים שוטפים.

(2) חוזים בגין מניות, חוזי סחורות ואחרים.

המקור: דוחות כספיים לציבור.

5. פעילות מערכת הבנקאות בתחום ניירות הערך

במסגרת נטיית הבנקים לגוון את מקורות הרווח שלהם, ועל רקע החולשה היחסית בביקוש הציבור לאשראי בנקאי, תוצאת הגאות בשוק תחליפי האשראי, הגדילו הבנקים בהתמדה במהלך השנים האחרונות את תיק ניירות ערך הנוסטרו שלהם, בארץ ובחו"ל. יתרת תיק ניירות ערך של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות עמדה

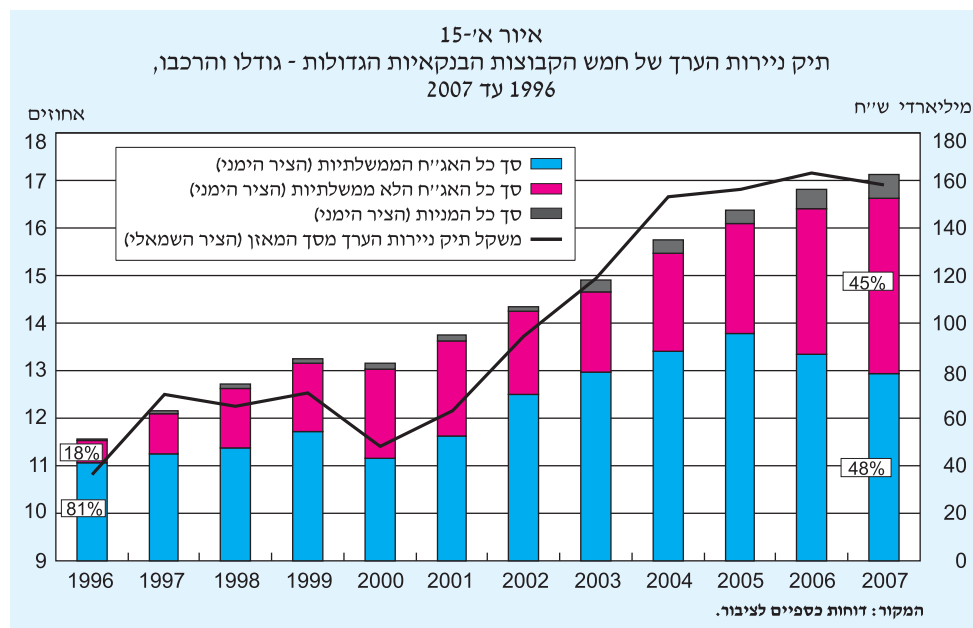
²⁵ נגזר שהנהלת הבנק רואה בו מגדר, אך אין הוא עומד בתנאי הגידור שנקבעו בגילוי הדעת.

²⁶ נגזר שאינו מגדר ואינו ALM.

²⁷ חוזה המעביר סיכון אשראי מקונה למוכר. נגזרי אשראי יכולים ללבוש צורות שונות: אופציות להגנה מכשל אשראי, שטר לכיסוי חלקי של סיכון האשראי, SWAP לכיסוי מלא של הסיכון וכו'.

²⁸ מדד מקובל למדידת אי-הוודאות לגבי שער החליפין בעתיד.

בדצמבר 2007 על 163 מיליארדי ש"ח, שהם 20% מפיקדונות הציבור המופקדים בכלל מערכת הבנקאות, ומשקלה בסך המאזן הסתכם בסוף 2007 ב-17%. תיק זה גדל בשנים האחרונות בקצב מהיר. כך, למשל, לפני 11 שנים הוא הסתכם ב-51 מיליארדי ש"ח בלבד, ומשקלו בסך המאזן היה 11% בלבד (איור א'-15 ולוח א'-8).

במקביל להתפתחויות אלו, יש לזכור כי הנטייה הטבעית של הבנקים היא לנתב כספים אלו לשוק האג"ח הממשלתיות, אשר משמש ערוץ השקעה נזיל, המתאפיין בסיכונים אשראי נמוכים יחסית. חלק מגידולו של תיק ניירות הערך החל לפני מספר שנים, על רקע שינוי בחוק המק"ם ובניהול המדיניות המוניטרית של בנק ישראל – הסרת תקרת המק"ם, שהביאה לירידתה של יתרת פיקדונות הבנקים המסחריים בבנק ישראל וגידול החזקותיהם באג"ח ממשלתיות לא-צמודות. שינוי זה אמנם לא שינה את תוחלת התשואה והסיכון של תיק ניירות הערך שלהם, אך במקביל לו שינו הנהלות הבנקים את מבנה התיק במטרה לפזר ולגוון את השקעותיהם ועל רקע הירידה החדה בהיקף ההנפקות של אג"ח ממשלתיות במגזר הצמוד ובמגזר המט"ח. התמורות שהתחוללו בשוקי האג"ח בשנים האחרונות העמידו שווקים אלה מבחינת מיגוון סדרות האג"ח הנסחרות בהם, לצד גידול עקבי ומתמשך של היקף המסחר בסדרות אלו. הגדלת טווחי הפדיון של האג"ח הממשלתיות עודדה אף היא הנפקות של אג"ח חברות ציבוריות לתקופות ארוכות. התפתחויות אלו הניעו את הבנקים לנתב חלקים הולכים וגדלים מהשקעותיהם בניירות ערך סחירים שאינם ממשלתיים, כגון אג"ח של חברות הנסחרות בבורסה בתל אביב או נכסים שונים הנסחרים בחו"ל, החל בהשקעה באג"ח של המדינות בעלות הדירוג הגבוה ביותר, כגון ארה"ב, וכלה בניירות ערך

מורכבים בעלי פרופיל סיכון גבוה יותר. עם זאת, השוני במדיניות ההשקעה ניכר היטב בקבוצות הבנקאיות השונות, והבדלי הטעמים בין ההנהלות השונות מתבטאים בבחירת הנקודה על עקום התשואה-סיכון. כך, למשל, קבוצות "בנק הפועלים" ו"בנק לאומי" מחזיקות כשני שלישים מתיקי ניירות הערך שלהן, המוערכים ב-50 מיליארדי דולרים כל אחד, בניירות ערך לא-ממשלתיים, ובקצה השני של הסקאלה נמצא "בנק דיסקונט", שמקצה רק 20% מתיקו (המסתכם ב-37 מיליארדי ש"ח) לניירות ערך לא ממשלתיים.

שינוי זה בהרכב ההשקעה של הבנקים חשף את מערכת הבנקאות לסיכונים שוק ולסיכונים אשראי. בשל מגבלות פיקוחיות המוטלות על הבנקים בישראל, הם מנועים מלהשקיע במניות סחירות, ולכן השינוי שתואר לעיל התבטא כולו בהקטנת משקל האג"ח הממשלתיות ובהגדלת משקל האג"ח של חברות "קונצרניות" (לוח א'-2).

כיום מושקעים באג"ח לא ממשלתיות 45% מתיק ניירות הערך²⁹ של הבנקים, לעומת 18% בלבד בשנת 1996. במקביל ירד משקל האג"ח הממשלתיות משיעור של 81% בשנת 1996 ל-48% בלבד בשנה הנסקרת. שינויים אלה בהכרח מגדילים את תוחלת התשואה³⁰, אך גם את הסיכון בתיק ניירות הערך של הבנקים.

6. הפעילויות העיקריות של הקבוצות הבנקאיות באמצעות החברות הבנות

א. דברים כלליים

מלבד התיווך הפיננסי הקלאסי והפעילויות הבנקאיות האחרות שהבנקים מבצעים במישרין, ותוארו בחלקים הקודמים של פרק זה, פועלים הבנקים בישראל באמצעות חברות בנות, וזאת בכמה תחומים: בנקאות מסחרית בארץ; החזקה של חברות המתמחות בפעילות בשוק ההון, בליסינג ובמתן משכנתאות³¹; מתן אשראי צרכני למשקי בית באמצעות חברות לכרטיסי אשראי שבבעלות הקבוצות הבנקאיות העיקריות, ופעילות בנקאית בחו"ל באמצעות חברות בנות בנקאיות, סניפים ונציגויות. תרומתם של תחומים אלה לרווחי הבנקים שעומדים בראש הקבוצה היא תרומה מהותית, המאפשרת להם לגוון את מקורות הרווח. במקביל מאפשרת פעולה זו לחברות הבנות להתמחות בקבוצות אוכלוסייה ייחודיות, שהן לא בהכרח זהות ללקוחותיהם של הבנקים המסחריים העומדים בראש הקבוצה. ניצול יתרונות למיגוון על ידי הבנקים המסחריים קיבל בשנים האחרונות חשיבות גדולה, לנוכח המגבלות הפיקוחיות שהוטלו עליהם בעקבות

²⁹ לבנקים גם החזקות במניות סחירות ולא-סחירות, שרובן המכריע אינן תוצאה של מימוש ביטחונות אלא מניות המוחזקות כנגד אשראי. החזקות אלו לא משקפות רכישה אסטרטגית לצורך גיוון מקורות הרווח.

³⁰ במקביל לשינויים אלה נרשמו בסיווגם של ניירות הערך בתיק הנוסטרו של הבנקים שינויים שיש להם השלכות על רישום הרווח או ההפסד מהחזקתם. הרחבה בנושא זה ראו בפרק ב' להלן.

³¹ חשיבותם של הבנקים למשכנתאות הפועלים כחברות בנות נפרדות של הבנקים הגדולים הולכת ופוחתת, בעקבות מיזוגם בתוך חברות האם. בנושא זה ראו לעיל בסעיף 3 של פרק זה: "מבנה מערכת הבנקאות בישראל".

לוח א'-8

תיק ניירות הערך של המש הקבוצות הבנקאיות המדוללות, 2006 ו-2007

	בנק דיסקונט		בנק לאומי		בנק הפועלים						
	2007	2006	2007	2006	2007	2006					
השווי הרוגן (מיליוני ש"ח)	השווי הרוגן (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (באחוזים)	השווי הרוגן (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (באחוזים)	השווי הרוגן (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (באחוזים)					
ההתפלגות (באחוזים)	השווי הרוגן (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (באחוזים)	השווי הרוגן (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (באחוזים)	השווי הרוגן (מיליוני ש"ח)	ההתפלגות (באחוזים)					
8.16	3,043	12.22	4,750	3.13	1,476	5.26	2,441	0.04	20	0.25	111
0.83	311	0.10	40	0.26	123	0.27	125	4.84	2,443	6.74	2,996
9.00	3,354	12.32	4,790	3.39	1,599	5.53	2,566	4.88	2,463	6.99	3,107
65.13	24,284	65.63	25,516	21.41	10,103	36.55	16,963	26.89	13,562	31.53	14,015
13.01	4,850	11.10	4,316	48.72	22,989	33.80	15,688	57.97	29,237	50.74	22,559
78.13	29,134	76.73	29,832	70.13	33,092	70.35	32,651	84.87	42,799	82.27	36,574
4.72	1,760	3.07	1,193	9.40	4,436	9.05	4,199	3.72	1,876	4.11	1,827
82.85	30,894	79.80	31,025	79.53	37,528	79.40	36,850	88.59	44,675	86.38	38,401
6.48	2,418	6.64	2,580	11.04	5,208	10.51	4,880	6.37	3,213	6.42	2,853
1.63	608	1.21	471	4.10	1,933	4.49	2,084	0.10	50	0.13	59
8.12	3,026	7.85	3,051	15.13	7,141	15.00	6,964	6.47	3,263	6.55	2,912
0.03	13	0.04	14	1.95	919	0.07	33	0.06	30	0.08	36
8.15	3,039	7.88	3,065	17.08	8,060	15.08	6,997	7.41	3,293	6.63	2,948
80	29,745	84	32,846	36	16,787	52	24,284	33	16,795	38	16,979
20	7,542	16	6,034	64	30,400	48	22,129	67	33,636	62	27,477
100	37,287	100	38,880	100	47,187	100	46,413	100	50,431	100	44,456
	</										

לוח א'-8 (המשך)

תיק ניירות הערך של המש הקבוצות הבנקאיות הגדולות, 2006 ו-2007

סך כל המש הקבוצות הבנקאיות		סך כל המש הקבוצות הבנקאיות		הבנק הבינלאומי		בנק המזרחי-שפחות		בנק המזרחי-שפחות	
2007	2006	2007	2006	2007	2006	2007	2006	2007	2006
השווי ההוגן (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח) (באחוזים)	השווי ההוגן (מיליוני ש"ח) (באחוזים)
2.79	4.539	4.67	7.302	0.00	0	0.00	0	0.00	0
2.52	4.104	2.78	4.346	5.71	1,227	4.97	1,032	0.00	2.56
5.32	8.643	7.44	11.648	5.71	1,227	4.97	1,032	0.00	2.56
38.03	61.817	43.08	67.412	45.53	9,789	37.81	7,844	66.38	51.41
41.10	66.816	34.14	53.419	37.92	8,153	41.16	8,538	25.83	38.77
79.13	128.633	77.22	120.831	83.45	17,942	78.97	16,382	92.21	90.18
5.75	9.352	5.46	8.543	4.10	881	4.44	920	6.49	399
84.89	137.985	82.68	129.374	87.55	18,823	83.41	17,302	98.70	6.065
7.55	12.274	7.93	12.409	6.31	1,356	9.96	2,067	1.29	79
1.64	2.668	1.88	2.940	0.35	76	1.57	325	0.02	1
9.19	14.942	9.81	15.349	6.66	1,432	11.53	2,392	1.30	80
0.60	980	0.06	101	0.08	18	0.09	18	0.00	0
9.80	15.922	9.87	15.450	6.74	1,450	11.62	2,410	1.30	80
48	78.630	56	87.123	52	11,145	48	9,911	68	4,158
52	83,920	44	69,349	48	10,355	52	10,833	32	1,987
100	162,550	100	156,472	100	21,500	100	20,744	100	6,145

המקור: דוחות כספיים לציבור.

יישום המלצות "ועדת בכר"³². בשנת 2007 המשיכו פעילויות מגוונות אלו להניב תשואות גבוהות, הן יחסית והן בהשוואה למוקדי רווח אחרים. גם בחינה ארוכת טווח של תשואות אלו המותאמות לסיכון, כגון מדד ה-RAROC ומדד שארפ (לוח א'-9 ולוח ג'-9), מעלה כי מדובר במוקדי רווח גבוהים, יחסית לפעילות של בנקאות קלסית בלבד: 1.9 לעומת 0.6 בחישוב ממוצע על פני עשור (לוח א'-9). מבין תחומי הפעילות של החברות הבנות צומח בהתמדה, זה מספר שנים, תחום כרטיסי האשראי. תחום זה תרם לרווח הנקי של הקבוצות בשנת 2007 386 מיליוני ש"ח – כולו מהחזקת שלושת הבנקים הגדולים בשלוש החברות לכרטיסי אשראי שבשליטתם. הרקע להגברת הפעילות בתחום כרטיסי האשראי – שהביאה למדד שארפ גבוה יחסית 0.94 – היה גידול הצריכה הפרטית ב-2007, שהביא לגידול הביקוש לאשראי צרכני.

ב. פעילות הקבוצות הבנקאיות בתחום כרטיסי האשראי

הפעילות בתחום כרטיסי האשראי גדלה במידה ניכרת בשנים האחרונות. מעבר להאצת הפעילות שמקורה בגידול המתמשך של השימוש הציבורי בכרטיסי אשראי, העמיקו החברות לכרטיסי אשראי את פעילותן במגזר צרכני חשוב זה, שכמעט אין בו עדיין תחרות לבנקים ולחברות כרטיסי האשראי. הפעילות המשולבת של הבנקים עם החברות הבנות בתחום יצרה שני שווקים נפרדים עבור צרכני האשראי: מצד אחד מאפשר הבנק השולט בחברת כרטיסי האשראי הספקת אשראי צרכני על אחריותו, ומאידך יצרו החברות לכרטיסי אשראי שוק אשראי צרכני למשקי בית המעדיפים ליטול אשראי צרכני ישירות, ללא תיווכו של הבנק, על אחריותן. בחינת תשואת ההשקעה מנקודת המבט של תרומת הרווח של חברות אלו לבנק העומד בראש הקבוצה על פני זמן, מלמדת כי הרווחית המותאמת לסיכון בפעילות זו גבוהה יחסית, דבר שבא לידי ביטוי ברצון הבנקים להגדיל את תחומי פעילותן של חברות אלו ואת השקעתם בהן. מדד שארפ בתחום הפעילות בכרטיסי אשראי הוא 0.94, לעומת 0.90 במכלול הפעילויות של הבנק עצמו (לוח א'-9). הגידול המתמשך של הפעילות בכרטיסי אשראי נובע מהזמינות הרבה ומהנוחיות של השימוש בכרטיסים אלו בבתי עסק, שהפכה אותם לאמצעי תשלום מועדף. העלייה המתמדת ברכישות באמצעות כרטיסי אשראי דרך הטלפון והאינטרנט גרמה אף היא לגידול מספר כרטיסי האשראי. החברות המנפיקות את הכרטיסים השכילו ליצור לעצמן חוגי לקוחות בעלי מוסר תשלומים גבוה; בכך התייתר הצורך בביטחונות, וההתקשרות מתבצעת ישירות מול הצרכנים – דבר המאפשר הוצאות תפעול נמוכות מאלו הכרוכות בפעילות מקבילה מול סניפי הבנק. החברות לכרטיסי אשראי הצליחו לבדל את השוק לפי רמות הכנסה והוצאה, ובכך – לפלח אותו ולהפלות במחירים (בריבית על אשראי ובדמי השימוש הקבועים) בין הצרכנים השונים. עד לתקופה האחרונה מרבית הכרטיסים המונפקים בישראל היו מהסוג של תשלום נדחה (deferred debit), אולם כיום יש עוד שני סוגים של כרטיסי אשראי: אחד מהם הוא "כרטיס אשראי מתגלגל" (revolving credit), שבו הלקוח בוחר בסכום החודשי שהוא רוצה להחזיר, ויתרת חובו נדחית לחודש הבא, אולם צוברת

³² הרחבה בנושא זה ראו לעיל בסעיף 3 של פרק זה: "מבנה מערכת הבנקאות בישראל".

לוח א'-9

ההשקעה והתרומה לרווח בהכרזת המוחזקות של המלש הקבוצות הבנקאיות ובנק צעמו, 2006 עד 2007

עוד ההשקעה בספרים לסוף שנה											
שיעור השינוי		לרווח נקי		התרומה לרווח נקי		שיעור השינוי		ההשקעה		בספרים לסוף שנה	
2006	2005	2007	2006	2007	2006	2007	2006	2007	2006	2005	2007
(בלייני ש"ח)											
א. החברות הנאמדות העיקריות											
בנקים סחריים											
בנקים לטובנותארת											
החזקאות, הקצוות ואחרות ⁴											
תרבות בקאאות ופנסיות בודי ⁵											
שוק ההון (חיתום וניהול)											
פנסים אסרא											
ליסינג											
סך כל החברות הנאמדות העיקריות											
ב. החברות הנלולות העיקריות											
בנקים סחריים ⁶											
תרבות ריאליט וביטות ⁷											
החזקות, הקצוות, פנסיות ואחר											
סך כל החברות הנלולות העיקריות											
סך כל החברות הנאמדות העיקריות											
תרבות שאינו עיקריות ⁷											
סך כל החברות הנאמדות											
הנכס עצמי ⁸											
2007	2006	(בלייני ש"ח)		2007		2006		2007		2006	
(בלייני ש"ח)											
הממוצע											
לסטיית התקן											
מדרג											
השקעה											
ההשקעה											
ההשקעות											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											
השינוי											

(1) הרווח בהכרזת המוחזקות כולל

(2) הרווח בהכרזת המוחזקות כולל "רווחים מפעילות רגילות ורווחים מפעילות בהתאם ל"דוחות מפורטים" לא נכנסו

(3) הרווח בהכרזת המוחזקות כולל "רווחים מפעילות רגילות ורווחים מפעילות בהתאם ל"דוחות מפורטים" לא נכנסו

(4) הרווח בהכרזת המוחזקות כולל "רווחים מפעילות רגילות ורווחים מפעילות בהתאם ל"דוחות מפורטים" לא נכנסו

(5) הרווח בהכרזת המוחזקות כולל "רווחים מפעילות רגילות ורווחים מפעילות בהתאם ל"דוחות מפורטים" לא נכנסו

(6) הרווח בהכרזת המוחזקות כולל "רווחים מפעילות רגילות ורווחים מפעילות בהתאם ל"דוחות מפורטים" לא נכנסו

(7) הרווח בהכרזת המוחזקות כולל "רווחים מפעילות רגילות ורווחים מפעילות בהתאם ל"דוחות מפורטים" לא נכנסו

(8) הרווח בהכרזת המוחזקות כולל "רווחים מפעילות רגילות ורווחים מפעילות בהתאם ל"דוחות מפורטים" לא נכנסו

(9) הרווח בהכרזת המוחזקות כולל "רווחים מפעילות רגילות ורווחים מפעילות בהתאם ל"דוחות מפורטים" לא נכנסו

(10) הרווח בהכרזת המוחזקות כולל "רווחים מפעילות רגילות ורווחים מפעילות בהתאם ל"דוחות מפורטים" לא נכנסו

(11) הרווח בהכרזת המוחזקות כולל "רווחים מפעילות רגילות ורווחים מפעילות בהתאם ל"דוחות מפורטים" לא נכנסו

לוח א'-10

הפעילות בברטיסי אשראי, 2004 עד 2007

שיעור השינוי 2006 לעומת 2007	שיעור השינוי 2005 לעומת 2006	2007	2006	2005	2004	
(אחוזים)			(מיליונים)			
7.6	3.9	4.7	4.4	4.2	3.8	מספר הכרטיסים הפעילים בסוף השנה
24.8	8.8	0.71	0.57	0.52	0.39	מזה: כרטיסים באחריות בלעדית של חבורת כרטיסי האשראי
			(מיליונים)			
10.1	10.4	595.9	541.2	490.4	449.9	מספר העסקאות
10.1	10.3	585.5	532.0	482.5	442.5	מזה: בישראל
			(מיליארדי ש"ח)			
11.3	11.3	146.3	131.5	118.1	107.5	סכום העסקאות
10.9	11.2	139.4	125.8	113.1	102.4	מזה: בישראל
			מורדי פעילות			
1.07	0.88	245.5	242.9	240.8	238.8	הסכום הממוצע לעסקה באמצעות כרטיס אשראי (שקלים)
3.46	7.20	2,597	2,511	2,342	2,350	הוצאה חודשית הממוצעת בכרטיס אשראי (שקלים)
2.37	6.27	127.0	124.0	116.7	118.1	ממוצע העסקאות לכרטיס (לשנה)

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

ריבית. למעשה מדובר בהלוואה שבה הלקוח קובע באופן עצמאי את שיעור ההחזר מתוך הקרן והריבית שנוקפו לחובתו, ויכול לשנות שיעור זה בכל חודש, כל עוד אינו חורג ממסגרת האשראי שהוקצתה לו. הגוף המנפיק (השייך לקבוצה הבנקאית), שלא כמו בעסקאות המתבצעות בכרטיסים המונפקים דרך הבנק, חשוף לסיכון האשראי הגלום בשימוש בכרטיס, שכן הוא ערב לאשראי שניתן. גובה המסגרת המאושרת נקבע באמצעות מערכות Credit-Scoring. התרחבות השימוש בכרטיסי אשראי מסוג זה נובעת בעיקרה מהאסטרטגיה של חברות כרטיסי האשראי להגדיל את נתח השוק שלהן בהנפקה אל מעבר לפוטנציאל הלקוחות הנובע מבנק האם: האשראי ניתן גם ללקוחות שאינם שייכים בהכרח לבנק העומד בראש הקבוצה. הגידול הניכר נבע גם מהוראת המפקח על הבנקים המסדירה את מסגרות האשראי בחשבונות העו"ש והחח"ד³³. לקוחות שהוגבלו במשיכת אשראי בחשבונם עד לגובה מסגרת החשבון מצאו באפיק זה מוצר תחליפי לחריגה ממסגרת החשבון, ה"אוברדראפט", כמקור לאשראי. במהלך 2007 נרשם גידול חד של 46% ביתרות האשראי של אשראי צרכני מסוג זה, שהוא, כאמור, על אחריות החברות לכרטיסי אשראי, ובסוף 2007 הסתכמה יתרה זו ב-2.2 מיליארדי ש"ח. כתוצאה מהתפתחויות אלו גבר קצב ההנפקה של כרטיסי אשראי "מתגלגלים" בעלי מסגרת אשראי מקבילה ותחליפית לאשראי הבנקאי. מבחינת מספר כרטיסי האשראי הפעילים³⁴ ומספר העסקאות, בישראל ובחו"ל, ניכרה השנה עלייה לעומת שנת 2006. העסקאות באמצעות כרטיסי אשראי הסתכמו בכ-146 מיליארדי ש"ח, מתוכן כ-139 מיליארדים בישראל – גידול של 11% ביחס לשנה הקודמת (לוח א'-12). ייתכן שהדבר מצביע על שינוי מהותי בדפוס ההתנהגות של הלקוחות. כיום פועלות בישראל שלוש חברות כרטיסי אשראי, הנתונות לשליטתם של התאגידים הבנקאיים הגדולים³⁵: (א) "תשלובת ישראלכרט", שבבעלות מלאה של "בנק הפועלים", והיא גג ניהולי ותפעולי לשלוש חברות כרטיסי האשראי שבשליטת "בנק הפועלים" – "ישראלכרט בע"מ", "יורופיי ישראל בע"מ" (יורוקרד) ו"פועלים אקספרס בע"מ". (ב) "לאומי קארד", שבבעלות מלאה של "בנק לאומי". (ג) "כרטיסי אשראי לישראל" ("כ.א.ל."), שבבעלות "בנק דיסקונט" ו"הבנק הבינלאומי הראשון", המחזיקה כיום 51% מ"דיינרס קלאב". החברות לכרטיסי אשראי פועלות הן כמנפיקות והן כסולקות של מספר מותגים, בעיקר של "ויזה" ו"מסטרקארד".

³³ הוראה 325. להרחבה ראו תיבה א'-1 בסקירת המפקח על הבנקים לשנת 2006, עמ' 21-23.

³⁴ כולל כרטיסים לביצוע עסקאות בלבד, שעל פי רוב, הם מקושרים למועדון לקוחות כלשהו, וכרטיסים המיועדים לביצוע עסקאות ומשיכת מזומנים.

³⁵ תשלובת ישראלכרט – נמצאת בשליטה מלאה של "בנק הפועלים"; "לאומי קארד" – נמצאת בשליטה מלאה של "בנק לאומי"; כרטיסי אשראי לישראל – נמצאת בשליטה משותפת של "בנק דיסקונט" (63% מזכויות ההצבעה ו-51% מההון) ו"הבנק הבינלאומי". (בדצמבר 2006 השלים רכישה נוספת בזכויות ההצבעה ובהון בחברת "כרטיסי אשראי לישראל" ולאחר הרכישה הוא מחזיק ב-20% מזכויות ההצבעה ו-27% מההון). יש לציין כי כל אחת מהחברות מנפיקה וסולקת מספר מותגים.

ג. הפעילות בחוץ לארץ

הבנקים הישראליים מנהלים זה שנים פעילות בין-לאומית ענפה באמצעות שלוחותיהם – בעיקר חברות בנות וסניפים. הפעילות הבין-לאומית של הבנקים הישראליים מתבטאת במתן שירותים פיננסיים במדינות מושבן של השלוחות, במדינות אחרות, וכן בישראל.

השלוחות לסוגיהן תורמות לפיזור מקורות הרווח של הבנקים הישראליים ולגיוונם, וכן מרחיבות את הבסיס העסקי שלהם. עם זאת, פעילותן כרוכה בסיכונים, שבחלקם התממשו. התממשות סיכון האשראי התבטאה בהיקפים גבוהים יחסית של אשראי בעייתי, בעיקר בארה"ב, וסיכון תפעולי התממש בתחילת העשור במעילה בשווייץ. נכסי שלוחות חו"ל לסוף שנת 2007 הסתכמו ב-166.4 מיליארדי ש"ח, שהם כ-17.3% מסך הנכסים, שיעור דומה לזה של סוף 2006. 23% מסכום זה הם נכסים של סניפי חו"ל, שגדלו בשיעור של 15% ביחס לשנה הקודמת. חלקן של השלוחות בסך האשראי הבנקאי עמד בסוף 2007 על כ-11.6%, לעומת 10.8% בסוף 2006 (לוח א'-12).

לוח א'-11

מספר השלוחות הבנקאיות בחו"ל: סניפים משרדים ומשרות, 1991 עד 2007

השנה	סך המשרדים	מספר הסניפים והנציגויות ¹	מספר המשרדים של החברות הבנות ²	מספר המשרות ³
ממוצע 1991–1995	120	72	48	2,827
ממוצע 1996–2000	97	63	34	2,084
ממוצע 2001–2005	114	63	51	2,413
2004	120	64	56	2,502
2005	110	63	47	2,296
2006	147	61	86	3,050
2007	163	61	102	3,300

(1) סניפים ונציגויות של תאגידים בנקאיים ישראליים בחו"ל.

(2) סניפים של החברות הבנות בחו"ל.

(3) לא כולל שעות נוספות.

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

כ-60% מפעילות השלוחות מתרכזת בארה"ב, 37% במערב אירופה, בעיקר באנגליה ובשווייץ, והיתרה היא פעילות של בנקים זרים בשווקים מתעוררים, בנקים שנרכשו על ידי קבוצות ישראליות בשנים האחרונות, כפי שיפורט בהמשך. בשנת 2007 פעלו בחו"ל 163 משרדים של השלוחות, לעומת 147 בסוף 2006, גידול שכולו במשרדי החברות הבנות (לוח א'-11).

פעילות השלוחות בחו"ל גרמה ב-2007 הפסד של 135 מיליוני דולרים, לעומת רווח של 122 מיליונים ב-2006. ההפסד נבע מירידה חדה בשערי האג"ח מגובות-

המשכנתאות של קבוצת "הפועלים", שנרשמה בפועל דרך סניף "בנק הפועלים" בניו יורק. לעומת זאת במערב אירופה הרוויחו השלוחות 78.4 מיליוני דולרים, בדומה לרווח אשתקד. התרומה-בשקלים של החברות הבנות בחו"ל לרווח הנקי של הקבוצות הבנקאיות הושפעה בשנתיים האחרונות מהתחזקות השקל מול המטבעות של המדינות שבהן הן ממוקמות. כך רשמו הקבוצות הבנקאיות בישראל בשנת 2007 הפסד של 70 מיליוני ש"ח מהשקעתן בחו"ל.

הפעילות הבין-לאומית של הבנקים הישראליים מתנהלת בשלושה אפיקים עיקריים: (א) באמצעות חברות בנות שלהם שהן בנקים זרים הפועלים בחו"ל. (ב) באמצעות סניפים שלהם בארץ המבצעים פעילות בין-לאומית. (ג) באמצעות סניפים שלהם בחו"ל.

לוח א'-12

חלקן של שלוחות חו"ל בסך האשראי והנכסים בחמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות בישראל,

1999 עד 2007

(מיליארדי ש"ח)

האשראי			הנכסים			
שיעור האשראי מהשלוחות בחו"ל בכלל האשראי (אחוזים)	מזה: שלוחות חו"ל ¹	סך האשראי ² בחמש הקבוצות הבנקאיות	שיעור נכסי השלוחות בחו"ל בכלל הנכסים (אחוזים)	מזה: שלוחות חו"ל ¹	סך הנכסים בחמש הקבוצות הבנקאיות	
9.5	38.6	407.3	13.9	88.9	637.6	1999
9.0	42.0	464.9	14.3	100.0	699.6	2000
8.4	45.5	543.4	14.7	117.1	795.6	2001
9.4	51.1	541.8	17.9	139.4	778.6	2002
9.7	52.0	535.2	17.2	135.6	789.1	2003
10.7	57.1	536.2	18.2	148.1	812.1	2004
10.2	58.7	573.3	18.0	157.7	877.5	2005
10.8	63.0	582.7	17.4	159.0	912.0	2006
11.6	73.5	635.4	17.3	166.4	961.8	2007

(1) שלוחות בארה"ב, מערב אירופה, דרום אמריקה ואיי קיימן.

(2) אשראי מאזני.

המקור: דיווחי הבנקים לפיקוח על הבנקים.

הערוץ הראשון והעיקרי הוא פעילותן של חברות בנות, שהן בנקים זרים לכל דבר בבעלות בנקים ישראליים. חברות אלה עוסקות בעיקר בבנקאות פרטית גלובלית ונותנות שירותי בנקאות מתקדמים, לרבות ניהול השקעות גלובלי, בעיקר עבור לקוחות פרטיים. כן הן נותנות אשראי לתושבים מקומיים, בעיקר ללקוחות המוגדרים כבינוניים בגודלם (middle market). נוסף על פריסה בנקאית זו בחו"ל, משתפות החברות הבנות פעולה – במישרין ובעקיפין – עם גופים פיננסיים הפועלים בתחומי הברוקראז', הליסינג והחיתום, באמצעות החזקת אמצעי שליטה בגופים אלה; הדבר

מסייע להן להרחיב ולהעמיק את עיסוקן בתחום המסחר בניירות ערך ולגוון את האשראי עבור לקוחותיהן. החברות הבנות ממוקמות בעיקר במרכזים כלכליים באירופה (בשווייץ, בגרמניה, באנגליה ובצרפת), בארה"ב, בדרום אמריקה (בארגנטינה, בברזיל ובצ'ילה), בדרום אפריקה, באוסטרליה וכן במרכזים של בנקאות חוץ-גבולית (Off-Shore Banking). ההשקעה של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות בחברות הבנות בחו"ל, הנמדדת לפי השווי המאזני של ההון העצמי בספריהן, הסתכמה בסוף 2007 בכ-10.5 מיליארדי ש"ח – כ-18% מההון העצמי של חמש הקבוצות הבנקאיות הגדולות.

הערוץ השני והקטן יותר, מבחינת היקף הפעילות הבין-לאומית של הבנקים הישראליים, הוא דרך סניפים בישראל המספקים שירותי בנקאות לישראלים הפועלים בחו"ל. הם משרתים גם תושבים זרים הפועלים דרכם. בדרך כלל מדובר בפעילות בנקאית קלסית, שעיקרה ניתוב אשראי ומתן שירותי בנקאות לחברות הפועלות בחו"ל, למשל בתחום הנדל"ן.

הערוץ השלישי הוא סניפי חו"ל של חברות אם בישראל, הממוקמים בעיקר בערים גדולות בעולם שבהן פועלים מרכזים פיננסיים בין-לאומיים. פעילותם רובה בנקאות פרטית עבור משקי בית שיש להם זיקה למדינת ישראל. הם מספקים גם שירותי ייעוץ וניהול נכסים וכן שירותי בנקאות כלליים לחברות ישראליות הפועלות בחו"ל. חלק מסניפים אלה מספקים גם אשראי וקווי אשראי לחברות זרות או ישראליות על סמך נכסים ובטוחות המוחזקים בישראל. בערוץ זה פועלות גם מספר נציגויות של בנקים ישראליים, רובן בדרום אמריקה. אלה עוסקות בגיוס לקוחות, שאותם הן מפנות אל הסניפים. בסוף שנת 2007 הפעילו הבנקים הישראליים 61 סניפים ונציגויות בחו"ל, כמו בסוף 2006 (לוח א'-10). סך הנכסים של סניפי חו"ל הסתכמו בסוף התקופה הנסקרת בכ-10 מיליארדי דולרים, כ-23% מסך השלוחות בחו"ל.

הפעילות הבנקאית בחו"ל – למרות פריסתה הנרחבת והיקפי ההשקעה הניכרים בה – לא הצליחה ליצור מקור רווח משמעותי ויציב לבנקים הישראליים. התחרות בחו"ל מול בנקים מקומיים בעלי מסורת ארוכה של פעילות עם התושבים המקומיים ומספרם הגדול של הבנקים הזרים הפועלים במרכזים הפיננסיים הבין-לאומיים מקשים מאוד על החדירה של השלוחות לשווקים.

ביצועי החברות הבנות בחו"ל היו גם השנה נמוכים, והתשואה השקלית נטו לבנקים המחזיקים בהן התאפיינה בשונות גבוהה וברמה ממוצעת נמוכה יחסית (לוח א'-9). בחינת מדדים לביצועי חברות הבנות, כגון מדד שארפ ומדד ה-RAROC, מראה כי מדובר במוקדי רווח לא יציבים, המאופיינים בביצועים נמוכים (לוח א'-9 ולוח ג'-9) יחסית למוקדי רווח אחרים של הבנקים, כגון חברות לכרטיסי אשראי או בנקים למשכנתאות. מדד ה-RAROC, המודד את התשואה המותאמת לסיכון של פעילות השלוחות, היה, גם ב-2007 וגם ב-2006, שלילי. בשנת 2007 הסבו חברות הבנות לבנקים העומדים בראש הקבוצה הפסדים בסך של 70 מיליוני ש"ח; אלה נבעו בעיקר מהפרשי שער שליליים, עקב ייסוף השקל ביחס לכל המטבעות ששלוחות הבנקים הישראליים פועלות בהם.

לוח א'-12-א'

נתונים מרכזיים על החברות הבנות בחו"ל, 2007

(אחוזים או מיליוני דולרים)				
סך כל החברות הבנות בחו"ל	קבוצת ההתייחסות ³	חברות בנות במערב אירופה ²	בנקים שנקנו לאחרונה בשווקים מתפתחים ¹	הון (מיליוני דולרים)
8.0	11.1	6.9	7.7	מדדי רווחיות
0.7	1.2	0.9	2.8	התשואה על ההון (ROE)
2.0	4.1	2.0	6.2	התשואה על הנכסים (ROA)
0.4	0.6	0.7	0.3	המירווח כולל
1.5	1.5	1.5	1.5	יחס הכיסוי התפעולי
104	17.1	47	42	יחס היעילות
185.1	301.0	84.1	26.7	השכר השנתי למשרה (אלפי דולרים)
				הרווח הנקי (מיליוני דולרים)
0.5	0.6	0.5	0.6	מדדי סיכון
0.2	0.7	0.1	0.7	משקל האשראי בסך המאזן
2.1	1.9	0.2	0.4	יחס ההפרשה לחומ"ס לאשראי
54.2	71.5	177.0	170.4	החוב הבעייתי לאשראי
0.16		0.20	0.15	שיעור כיסוי האשראי
11.5	13.2	21.4	33.4	הריכוזיות הענפית ⁴
				הלימות ההון
26,666.0	25,228.6	8,971.3	1,513.2	סך הנכסים המאזניים (מיליוני דולרים)
8,127.0	4,749.2	1,473.4	378.9	הסיכון החוץ-מאזני (מיליוני דולרים)

(1) כולל בנק פוזיטיף (תורקיה), דמיר (קזחסטן) ובל"ל רומניה.

(2) בקבוצת ההתייחסות של בנק פוזיטיף, דמיר בנק ובל"ל רומניה, נכללו כל החברות הבנות הבנקאיות בחו"ל הדומות להם מבחינת גודל, כלומר בעלות נכסים של עד מיליארד דולרים.

(3) קבוצה זו כוללת בעיקר את הבנקים: בל"ל שווייץ, בל"ל לוקסמבורג, בנק דיסקונט שווייץ, יוניטד מזרחי בנק שווייץ, פיבי בנק יו קיי ופיבי בנק שווייץ.

(4) מדד הרפינדל (H) לריכוזיות תיק האשראי לפי ענפי המשק.

הנתונים מבוססים על הדוחות הכספיים לשנה 2006.

בעקבות חולשה זו של הביצועים בפעילות הבין-לאומית של הבנקים ועל רקע ההגבלות הפיקוחיות המשמעותיות שהוטלו בשנים האחרונות על פעילותם של הבנקים, בעיקר בעקבות יישום המלצות ועדת בכר³⁶, שינו הבנקים את האסטרטגיה בפעילותם הבין-לאומית: בשנים האחרונות מסתמנת מגמה של הרחבת הפעילות במשקים מתעוררים באמצעות רכישת בנקים מקומיים הפועלים בסביבתם הטבעית זה זמן רב. אסטרטגיה זו באה לידי ביטוי ברכישה והחזקה של אמצעי שליטה באותם בנקים זרים, מתוך מגמה למזג אותם בתוך קבוצת הבנק. בשנים 2006 ו-2007 רכשה מערכת הבנקאות הישראלית ארבעה בנקים זרים בחו"ל: במהלך שנת 2006 השלים "בנק לאומי" את רכישתו של בנק רומני מקומי ("יורם בנק ס.א."), ושמו שונה ל"בנק לאומי

³⁶ להרחבה בנושא זה ראו סקירת המפקח לשנת 2005.

רומניה³⁷. "בנק הפועלים" השלים את רכישת "Bank Pozitif Kredi Ve Kalkinma" (להלן: "בנק פוזיטיף"), הפועל בתורכיה ומתמחה בתחום הבנקאות העסקית והבנקאות להשקעות³⁸. במהלך 2007 רכש "בנק פוזיטיף", שכאמור נשלט עתה על ידי "בנק הפועלים", את הבנק DKB, הפועל במדינת קזחסטן. בדצמבר 2007 רכש הבנק, באמצעות חברה בת שבבעלותו המלאה, את רכישת השליטה בבנק נוסף הפועל באוקראינה – "OJSC Ukrainian Innovation Bank"³⁹. בתחילת 2008 השלים "בנק דיסקונט" רכישת בנק שווייצרי מקומי קטן במטרה למזגו עם החברה הבת שלו הפועלת בשווייץ. לקראת סוף 2007 דיווח "בנק הפועלים" על משא ומתן לרכישת 75% מ-"OJSC Commercial Bank" הפועל ברוסיה. המאזן של בנק זה הסתכם בסוף 2007 בכ-645 מיליוני דולרים.

ההשקעה בבנקים במשקים מתעוררים התגלתה כרווחית יותר מההשקעה בבנקים במשקים מפותחים או באמצעות סניפים הפועלים שם. כך התשואה על ההון מ"בנק פוזיטיף", הגדול שבהחזקות בשווקים המתעוררים, עמדה ב-2007 על קרוב ל-10%, לעומת כ-7% בלבד בחברות הבנות במערב אירופה⁴⁰. גם המירווח הכולל בכל שלושת הבנקים בשווקים החדשים היה גבוה במידה ניכרת מאשר בחברות הבנות במערב אירופה (לוח א'-12). ואולם, הסיכון בבנקים החדשים גבוה יחסית, וזאת על פי כמה מדדים: כך, למשל, שיעור החוב הבעייתי מתוך סך האשראי ב"בנק פוזיטיף" וב"דמיר בנק" עמד ב-2007 על 0.5%, גבוה משמעותית מאשר בחברות הבנות במערב אירופה (0.2% בלבד). קיימים גם סיכונים נוספים, הכרוכים בעצם ההחלטה להרחיב את פעילות הבנקים הישראליים לשווקים מתעוררים – כגון סיכון תפעולי, סיכון טכנולוגיה וסיכון אסטרטגיה – שעדיין אין באפשרותנו למדוד את היקפם.

³⁷ "בנק לאומי רומניה" הוא תאגיד בנקאי המפעיל כ-33 סניפים ומשרדים ועוסק בפעילות פיננסית מגוונת: קבלת פיקדונות, מתן אשראי, סחר בין-לאומי ופעילות במט"ח.

³⁸ השקעת בנק הפועלים ב"בנק פוזיטיף" הסתכמה בדצמבר 2007 בכ-535 מיליוני ש"ח.

³⁹ רכישה זו התבצעה דרך חברת "תרשיש החזקות". סכום ההשקעה, כ-136 מיליוני דולר, מקנה ל"בנק הפועלים" 75.8% מאמצעי השליטה בבנק. הבנק פועל באוקראינה באמצעות 30 סניפים.

⁴⁰ בקבוצת ההתייחסות של בנק "פוזיטיף", "דמיר בנק" ו"בל"ל רומניה", נכללו כל החברות הבנות הבנקאות בחו"ל הדומות להם בגודלן, כלומר בעלות נכסים של עד מיליארד דולרים: "בל"ל שווייץ", "בל"ל לוקסמבורג", "בנק דיסקונט שווייץ", "יונייטד מזרחי" "בנק שווייץ", "פיבי בנק", "יו קיי" ו"פיבי בנק שווייץ".

לוח א'-13
הנכסים וההתחייבויות בשלוות חוץ לארץ, ער 2005

סך כל השלוות ²					מערב אירופה					ארצ"ב				
השנתי		השנתי			השנתי			השנתי						
2007	2006	2007	2006	2007	2006	2007	2006	2007	2006	2007	2006	2007	2006	
(אחוזים)	(מיליוני דולרים)	(אחוזים)	(מיליוני דולרים)	(אחוזים)	(מיליוני דולרים)	(אחוזים)	(מיליוני דולרים)	(אחוזים)	(מיליוני דולרים)	(אחוזים)	(מיליוני דולרים)	(אחוזים)	(מיליוני דולרים)	
28.1	17.0	19,102	14,914	12,743	4622	52.2	16.6	5,387	4,622	14.4	17.8	10,774	9,421	
2.8	-7.4	7,699	7,491	8,092	3558	15.3	13.4	4,036	3,558	-11.8	-24.1	3,017	3,422	
-5.8	-25.0	1,747	1,855	2,473	1407	3.7	-24.3	1,065	1,407	-19.9	-26.3	622	776	
7.5	13.8	15,197	14,131	12,421	2089	14.4	44.6	3,021	2,089	5.8	7.5	11,736	11,097	
14.9	9.9	43,232	37,629	34,255	10592	31.3	20.1	12,725	10,592	6.5	5.3	26,339	24,742	
5.0	13.4	28,988	27,599	24,333	5,858	34.3	33.4	7,815	5,858	-6.6	7.1	18,362	19,655	
63.9	8.3	9,208	5,617	5,187	3,512	28.7	-1.3	3,467	3,512	121.4	28.8	4,725	2,134	
58.7	9.1	7,172	4,519	4,142	2,731	28.4	-6.1	2,566	2,731	99.1	39.1	3,857	1,937	
14.9	9.5	40,774	35,471	32,404	9,744	32.5	19.4	11,638	9,744	6.3	5.2	25,184	23,680	
13.9	16.6	2,458	2,159	1,851	848	18.6	28.1	1,087	848	8.8	6.9	1,155	1,061	
5.5	30.1	13,519	12,819	9,855	1,943	35.4	22.5	2,381	1,943	-1.4	32.0	10,280	10,424	
0.2	23.7	27,467	27,410	22,167	9,197	13.2	7.1	9,847	9,197	-7.1	35.5	16,309	17,559	
היקף סיכון האשראי החוץ-מאונג ³														
היקף הפעילות במכשירים פיננסיים נגזרים ⁴														

(1) סעיפים נבחרים.
(2) כולל שלוחות נוספות שלא נכללות בארצ'ב (כולל קיימן) או באירופה, ובעיקר שלוחות בדרום אמריקה.

(3) היקף סיכון האשראי החוץ-מאונג לפני מיקופי המזה ושקילול.

(4) בערך קטן.

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

לוח א'-14

תמצית דוח הרווח וההפסד של שלוחות החץ לארץ, 2005 עד 2007

סך כל השלוחות ²			מערב אירופה			ארד"ב		
השנתי			השנתי			השנתי		
2007	2006	2007	2006	2005	2007	2006	2005	2007
(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני דולרים)	(אחוזים)	(מיליוני דולרים)	(אחוזים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)	(מיליוני דולרים)
-33.3	10.2	419.0	627.9	569.8	22.5	37.7	241.5	197.1
140.0	242.9	28.8	12.0	3.5	400.0	-143.1	15.5	3.1
20.7	25.4	225.5	186.8	149.0	18.6	37.7	154.2	130.0
27.5	-0.9	29.2	22.9	23.1	32.2	4.8	11.5	8.7
20.5	20.9	261.6	217.1	179.5	20.1	29.7	169.6	141.2
10.3	26.2	355.2	322.1	255.2	30.9	35.7	156.3	119.4
10.7	-6.9	186.5	168.5	181.0	21.9	-	90.8	74.5
11.6	11.8	645.3	578.0	517.2	26.8	21.7	291.7	230.0
-97.5	11.5	6.5	255.0	228.6	-1.2	49.6	103.9	105.2
22.4	-8.3	63.4	51.8	56.5	1.6	29.8	26.1	25.7
-128.2	18.1	-57.1	202.6	171.6	-1.5	57.6	78.4	79.6
							50.5	-210.7
							1.4	-135.9
							122.8	121.1

(1) סלישים נבחרים.

(2) כולל שלוחות נוספות שלא נכללות בארד"ב (כולל קישינ) או באירופה, ונעיקר שלוחות בדרום אמריקה.
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

המגור הלא-צמוד – הנכסים וההתחייבויות הלא-צמודים במטבע ישראלי, 2005 עד 2007, בנקים מסחריים בלבד על בסיס בנק

מ'סנ'ס

ההתחלה

סך כל ההתחייבויות

צסקיאוט בנגזרים

צוידף הגכס'ים על

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

2-4-7 777

המגור הצמוד למרדד המחירים לצרכן – הנכסים וההתחייבויות הצמודים למרדד במטבע ישראלי, 2005 עד 2007, בנקים מסחריים בלבד על בסיס בנק

[illegible]

המסקנה: דיווחים לפרקליט על הבגדים.

לוח נ-א-4
התפלגות האשראי לציבור¹, 2005 עד 2007, בנקים מסחריים בלבד, על בסיס בנק

התפלגות היתרות הממוצעות	השינוי הריאלי של היתרות הממוצעות		היתרות הממוצעות מחזורי דצמבר 2007		עומת סוף השנה הקודמת		השינוי הריאלי סוף השנה		היתרות לסוף השנה במחזורי דצמבר		היתרות לסוף השנה במחזורי דצמבר
	2007	2006	2007	2006	2007	2006	2007	2006	2007	2006	
(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)			(מיליוני ש"ח)	(מיליוני ש"ח)			
100	100	6	508,835	478,483	8	5	531,835	493,634	471,275	סך כל האשראי לציבור	
78	75	11	396,868	356,795	11	11	423,030	381,988	345,224	סך כל האשראי במש"י	
50	46	17	256,233	218,913	13	18	276,590	245,504	208,049	מש"י לא-צמוד	
										אשראי בחת"ד ומשיכות	
8	8	2	40,998	40,072	-0	9	42,754	42,919	39,493	יתר ²	
33	27	28	166,608	130,619	19	24	182,433	152,819	123,303	אשראי לז"ק אחר ²	
10	10	1	48,627	48,223	3	10	51,403	49,766	45,253	אשראי פדיום	
28	29	2	140,635	137,882	7	-1	146,440	136,484	137,174	מש"י צמוד למודר	
22	25	-8	111,967	121,688	-3	-11	108,805	111,646	126,051	סך כל האשראי במש"ח	
										סך האשראי במש"ח לתושבי ישראל	
19	22	-9	96,049	106,007	-4	-13	92,162	96,167	110,490	צמוד למש"ח	
1	1	-21	5,621	7,137	-31	-9	4,660	6,734	7,426	מזה: צמוד למש"ח	
										סך האשראי במש"ח לתושבי חוץ	
3	3	2	15,917	15,681	8	-1	16,643	15,479	15,561	היתר	

1) האשראי כולל את האשראי לציבור מפקידונות מיועדים.

2) כולל אשראי באחריות הבנק בלבד ואינו כולל את האשראי לתאגידים בנקאיים מיוחדים.

המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

(1) האשראי כולל את האשראי לציבור מפיקודנות מועדפים.
(2) כולל אשראי באחריות הבנק בלבד ואינו כולל את האשראי לתאגידים בנקאיים מיוחדים.
המקור: דיווחים לפיקוח על הבנקים.

לוח נ-א-5

שיעורי התשואה האפקטיביים הממוצעים של נכסים והתחייבויות נבחרים במגזרים השונים, על בסיס שנתי, 2006 ו-2007

	2007				2007				ממוצע שנתי			
	ממוצע שנתי				ממוצע שנתי				ממוצע שנתי			
	IV	III	II	I	2007	2006	IV	III	II	I	2007	2006
(שיעורים ריאליים צפויים)												
המגזר חשקלי הלא-צמוד												
פיקדונות ע"ש ¹	-0.5	-1.2	-0.2	-0.4	-0.6	-0.6	1.0	0.9	0.9	0.9	0.9	1.2
פח"ק ¹	1.5	0.6	1.7	1.9	1.4	2.3	3.0	2.8	2.8	3.3	3.0	4.1
פח"ק ¹	2.0	1.2	2.3	2.4	2.0	2.5	3.5	3.3	3.4	3.8	3.5	4.3
סך כל הפיקדונות הלא-צמודים	1.6	0.8	2.0	2.1	1.6	2.1	3.1	3.0	3.1	3.5	3.2	4.0
אשראי לז"ק ¹	4.7	3.8	5.1	5.2	4.7	5.6	6.2	6.0	6.2	6.6	6.3	7.4
חח"ד ומשיכות יתר ¹	8.7	7.8	8.4	8.4	8.3	9.0	10.3	10.1	9.6	9.8	9.9	11.0
סך כל האשראי הלא-צמוד	5.3	4.4	5.6	5.7	5.3	6.2	6.9	6.7	6.7	7.2	6.9	8.1
מק"ם ²	2.7	1.8	3.6	3.8	2.9	3.9	4.2	3.9	4.7	5.2	4.5	5.8
פיקדונות הנכנים במכרז בנק ישראל ³											2.8	5.2
סך כל הנכסים הלא-צמודים	4.6	3.7	5.0	5.1	4.6	5.4	6.2	5.9	6.1	6.5	6.2	7.2
המגזר חשקלי הצמוד למודד												
תכניות חיסכון ⁴	2.3	1.8	1.9	2.5	2.1	2.9	*	*	*	*	*	*
אג"ח צמודות ⁵	3.3	3.4	2.9	3.2	3.2	3.7	*	*	*	*	*	*
אשראי צמוד למודד ⁶	4.9	4.7	4.4	4.9	4.7	5.3	*	*	*	*	*	*
אשראי למשכנתאות ⁷	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

לוח נ'א-5 (המשך)

שיעורי התשואה האפקטיביים הממוצעים של נכסים והחזיקויות נכדורים במגזרים השונים, על בסיס שנתי, 2006 ו-2007

	2007				2007				ממוצע שנתי			
	2007		ממוצע שנתי		2007		ממוצע שנתי		2007		ממוצע שנתי	
IV	III	II	I	2007	IV	III	II	I	2007	IV	III	II
(שיעורים ריאליים צפויים ⁹)												
(במאות דולרים ⁸)												
המגזר הנקוב במש"ח והצמוד למש"ח												
פצ"ם	-9.0	-4.9	-8.3	-10.2	-8.1	-2.0	1.3	1.9	1.4	1.2	1.4	1.0
פקידונות נקובים במש"ח ¹⁰	-6.4	-2.4	-5.3	-7.0	-5.3	1.4	4.1	4.7	4.6	4.7	4.5	4.4
אשראי צמוד למש"ח	-3.9	0.1	-3.0	-4.8	-2.9	4.0	6.9	7.3	7.2	7.2	7.1	7.1
אשראי במש"ח לתושבי ישראל	-4.5	-0.5	-3.5	-5.2	-3.4	3.4	6.2	6.7	6.6	6.7	6.6	6.5
פקידונות בנקים בחו"ל ¹¹	-5.7	-1.8	-4.8	-6.6	-4.7	2.0	4.9	5.3	5.2	5.2	5.1	
(שיעורים נומריים)												
שיעורי השינוי השנתיים												
מודד המחירים לצרכן							4.4	5.3	4.9	-0.9	3.4	-0.1
שער החליפין שקל/דולר							-15.6	-20.4	9.4	-6.5	-9.0	-8.2
מודד ת"א 100									25.3	12.0		
מודד האג"ח הכללי									4.0	4.6		
מודד האג"ח ה"קונצרניות" הכללי									3.5	3.2		

- (1) התשואה/העלות האפקטיבית על פי דיווחי שבעת הבנקים הגדולים.
- (2) התשואה על מק"ם לחודשיים (בשוק).
- (3) תושב כשיעור התשואה האפקטיבי המתקבל מפקידונות בנקן ישראל בחישוב שנתי. היתרות ששימשו לחישוב הן היתרות הממוצעות לתקופה.
- (4) ממוצע חריבית על תוכניות החיסכון.
- (5) התשואה הממוצעת לפדיון, ברוטו, של כלל איגרות החוב הצמודות למודד בשק.
- (6) לפי דוח עלויות האשראי שניתן במהלך החודש.
- (7) הריבית הממוצעת המשקללת על הלואות במשכנתה שאינן מוכנות.
- (8) הנתונים מתייחסים לסעיפי האשראי הפקידונות הנקובים בדולרים.
- (9) הריביות הריאליות הצפויות חושבו באמצעות ציפיות האינפלציה של הציבור, הנגזרות משוק ההון, ושער החליפין הצפוי חושב כשיעור הפריות בפורעל במהלך 12 החודשים הקודמים.
- (10) כולל פת"ח, פת"ם ופת"ם-פיצויים של תושבי ישראל ותושבי חוץ.
- (11) ריבית ה"ליבור" לשלושה חודשים.

המקור: דיווחי שבעת הבנקים הגדולים על עלויות ומעריפים, חודשי בנק ישראל, אומדני המחלקה המונית ועיבודי הפיקוח על הבנקים.